

Het sociale belang van de Noordzee

Nulmeting voor de Kaderrichtlijn mariene strategie

LEI

WAGENINGEN UR

Het sociale belang van de Noordzee

Nulmeting voor de Kaderrichtlijn mariene strategie

Ellen Hoefnagel

Marc-Jeroen Bogaardt

LEI-rapport 2010-078

November 2010

Projectcode 2272000087

LEI, onderdeel van Wageningen UR, Den Haag

Het LEI kent de volgende onderzoeksvelden:

Sector & Ondernemerschap

Regionale Economie & Ruimtegebruik

Markt & Ketens

Internationaal Beleid

Natuurlijke Hulpbronnen

Consument & Gedrag

Het sociale belang van de Noordzee; Nulmeting voor de Kaderrichtlijn mariene strategie

Hoefnagel, E. en M.J. Bogaardt

LEI-rapport 2010-078

ISBN/EAN: 978-90-8615-466-1

Prijs € 22,50 (inclusief 6% btw)

104 pag., fig., tab.

Op basis van de scores van een twintigtal indicatoren is gekwalificeerd dat het huidige sociale belang van de Noordzee voor kustbewoners, vissers en recreanten in Nederland van een 'gemiddeld' niveau is op een schaal van laag naar hoog. Wanneer de toegankelijkheid, milieukwaliteit, veiligheid en beleving van de Noordzee verslechteren dan wel verminderen, wordt het sociale belang geschaad. Ook als door de Kaderrichtlijn mariene strategie (KRMS) maatregelen worden genomen waardoor de milieutoestand van de Noordzee verandert, heeft dit effecten op het sociale belang.

On the basis of the scores of roughly twenty indicators, the current social importance of the North Sea for coastal residents, fishermen, and recreational users in the Netherlands is 'average' on the measurement scale applied. If the accessibility, environmental quality, safety, or experience of the North Sea were to deteriorate or decrease, this would have a negative effect on its social importance. Any measures taken under the EU Marine Strategy Framework Directive (MSFD) to change the environmental state of the North Sea would also affect its social importance.

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van de Waterdienst van
Rijkswaterstaat.

Foto: Cynthia Boll / Hollandse Hoogte

Bestellingen

070-3358330

publicatie.lei@wur.nl

© LEI, onderdeel van Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek, 2010
Overname van de inhoud is toegestaan, mits met duidelijke bronvermelding.

Het LEI is ISO 9001:2008 gecertificeerd.

Inhoud

	Woord vooraf	7
	Samenvatting	8
	Summary	13
1	Inleiding	18
	1.1 Achtergrond	18
	1.2 Onderzoeksvragen	19
	1.3 Theoretisch kader	20
	1.4 Methoden	23
	1.5 Opbouw van het rapport	25
2	Kustbewoners en gebruikersgroepen	26
	2.1 Inleiding	26
	2.2 Kustbewoners en kustgemeenten	26
	2.3 Visserij en visserijgemeenschappen	29
	2.4 Recreanten	31
3	Sociaal kapitaal	35
	3.1 Inleiding	35
	3.2 Kustgemeenten	37
	3.3 Visserij en visserijgemeenschappen	40
	3.4 Recreanten	43
	3.5 Conclusie	44
4	Gebruikswaarde	46
	4.1 Inleiding	46
	4.2 Kustgemeenten	47
	4.3 Visserij en gemeenschappen	49
	4.4 Recreanten	50
	4.5 Conclusie	50

5	Belevingswaarde	52
	5.1 Inleiding	52
	5.2 Verbondenheid	53
	5.3 Leefomgeving	54
	5.4 Veiligheid	56
	5.5 Conclusie	57
6	Toekomstwaarde	59
	6.1 Inleiding	59
	6.2 Kustgemeenten	60
	6.3 Visserij en gemeenschappen	61
	6.4 Recreanten	62
	6.5 Conclusie	63
7	Nulmetingen van sociale indicatoren	65
	7.1 Inleiding	65
	7.2 Sociaal kapitaal	66
	7.3 Gebruikswaarde	72
	7.4 Belevingswaarde	74
	7.5 Toekomstwaarde	85
	7.6 Samenvatting meetresultaten sociale indicatoren	91
8	Slotbeschouwing	94
	Literatuur en websites	101

Woord vooraf

De Europese Kaderrichtlijn mariene strategie (KRMS) biedt de lidstaten van de Europese Unie een kader om mariene strategieën te ontwikkelen en uit te voeren. Uiterlijk in 2020 moeten lidstaten een goede toestand van het mariene milieu hebben bereikt. In de voorbereiding op die mariene strategieën moeten de lidstaten voor elke mariene (sub)regio een zogeheten initiële beoordeling uitvoeren. Die initiële beoordeling of 'nulmeting' moet onder meer een analyse omvatten van het sociale gebruik van de mariene wateren en de aan de aantasting van het mariene milieu verbonden sociale gevolgen. Het ministerie van Verkeer en Waterstaat (nu Infrastructuur en Milieu) heeft het LEI, onderdeel van Wageningen UR, opdracht gegeven een nulmeting van het sociale belang van de Noordzee voor enkele gebruikersgroepen en kustgemeenschappen uit te voeren. Dit rapport beschrijft de opzet en resultaten van deze nulmeting.

Het onderzoek is uitgevoerd door drs. Ellen Hoefnagel en drs. Marc-Jeroen Bogaardt van het onderzoeksveld Natuurlijke Hulpbronnen. Twee onderzoekers van IMARES, dr. Diana Slijkerman en drs. Martin Pastoors, hebben respectievelijk een bijdrage aan een van de indicatoren en redactioneel commentaar geleverd. Wij danken drs. Kyrian van Vliet, die het project vanuit Rijkswaterstaat heeft begeleid.

Prof.dr.ir. R.B.M. Huirne
Algemeen Directeur LEI

Samenvatting

Op basis van de scores van een twintigtal indicatoren is gekwalificeerd dat het huidige sociale belang van de Noordzee voor kustbewoners, vissers en recreanten in Nederland van een 'gemiddeld' niveau is op een schaal van laag naar hoog.

Het sociale belang van de Noordzee is groot wanneer de Noordzee en haar stranden vrij toegankelijk zijn voor gebruikersgroepen, op voorwaarde dat de milieukwaliteit, veiligheid en beleving van de Noordzee als ruimte niet verminderen maar liever nog verbeterd worden. Wanneer de toegankelijkheid, milieukwaliteit, veiligheid en beleving van de Noordzee verslechteren dan wel verminderen, wordt het sociale belang geschaad. Ook als in het kader van de implementatie van de Kaderrichtlijn mariene strategie maatregelen worden genomen waardoor de milieutoestand van de Noordzee verandert, dan heeft dat effect op het sociale belang.

Dit rapport beschrijft een nulmeting van het sociale belang van de Noordzee voor kustbewoners, de visserij en recreanten in Nederland. Het sociale belang van de Noordzee gaat over de relatie of verbondenheid van deze gebruikersgroepen met de Noordzee en het mariene milieu. De ruimtelijke kwaliteit en de toestand van het mariene milieu bepalen de sociale gebruikswaarde, de sociale belevingswaarde en de sociale toekomstwaarde. Deze maatschappelijke waarden zijn samen met het begrip sociaal kapitaal onderzocht om het sociale belang van de Noordzee weer te geven. Aan de hand van een twintigtal geselecteerde indicatoren wordt het huidige sociale belang van de Noordzee in beeld gebracht. Deze indicatoren, in te delen naar gebruikswaarde, belevingswaarde, toekomstwaarde en sociaal kapitaal, kunnen in verband worden gebracht met initiatieven van een of meer gebruikersgroepen (zie tabel S.1). Voor elke indicator is een maximale waarde bepaald die geldt als referentie bij de beoordeling. Vervolgens is het oordeel over die waarde visueel weergegeven met een kleur: groen (hoge score), oranje (midden score) of rood (lage score). Hiermee is uiteindelijk het sociale belang gekwalificeerd.

Tabel S.1		Samenvatting meetresultaten sociale indicatoren		
Sociaal belang	Criteria/ algemeen	Indicatoren	Jaar	Meetresultaat en score in rood, oranje, groen
Sociaal kapitaal	Sociale cohesie	Verbondenheid met de buurt - in kustgemeenten - in visserijgemeenten	2008	Gemiddeld tot hoog Gemiddeld tot hoog Urk hoogst van NL
	Bonding en bridging	Collectieve acties - Aantal gemeenten rapen zwerfafval stranden	2009	9 gemeenten van 27 >9.347 stuks vuil
		- Aantal zwerfvuil vissers	2009	36 van 308 kotters
	Linking	Participatie - verhouding van uitgenodigde representanten van groepen bij implementatie KRMS Verhouding representanten gebruikersgroep rest	2010	Overheid 4 Onderzoek 1,1 Milieu 0,7 Gebruikers 2,1 2/77
Gebruikswaarde	Toegang	Toegang tot stranden invaliden	2010	Min. 25 van de 27 kustgemeenten
		Toegang tot visserijgebieden NL	2010	99%
		Woz-waarde woningen kustgemeenten	2008	€ 277.000 (20% hoger dan gemiddelde waarde)

Tabel S.1 Samenvatting meetresultaten sociale indicatoren (vervolg)					
Sociaal belang	Criteria/ algemeen	Indicatoren	Jaar	Meetresultaat en score in rood, oranje, groen	
Belevingswaarde	Verbondenheid - grote wateren	Ruimtelijke aantasting	2008	Boorplatforms -2,6 Windturbines -1,9 Hoogbouw kust -1,3 Jachthavens -0,3 Blauwalg -0,6 Vooroevers +0,2	
			2009	552.050 (afname ten opzichte van 2008))	
	Veiligheid	Blauwe Vlag stranden	2010	45 in 25 gemeenten	
	Leefomgeving	Woongenot kustbewoners	2006	(Zeer) tevreden >84%	
2006			(Zeer) thuis voelen >86%		
Toekomstwaarde	Adaptatie/ Transitie	Aantal Marine Stewardship Council (MSC) keurmerken	2010	4 visserijen (66 schepen van 590)	
				Aantal MSC-certificeringstrajecten	4 visserijen
				Aantal MSC Chain of Custody-keurmerken	150
	Sociale stabiliteit/insluiting	Aantal MPA's	2010	Traditioneel/milieuvriendelijker 3,5/1	
				Aantal Quality Coast Awards	6 kustgemeenten van 27
				5 97% nog toegankelijk	

De metingen van de indicatoren laten zien dat de meeste kust- en visserijgemeenten in Nederland een gemiddelde tot redelijk hoge graad van sociale cohesie hebben, waarbij bijvoorbeeld de vissersgemeente Urk de hoogste graad van sociale cohesie heeft van heel Nederland. Verder neemt een groep van negen kustgemeenten (van de in totaal 27 kustgemeenten in Nederland) deel aan het opruimen van zwerfvuil op de stranden. Een groep van 36 vissers heeft in 2009 grote hoeveelheden zwerfvuil opgevist uit de Noordzee. Bij participatie in de besluitvorming blijkt dat, naast wetenschappers, milieuorganisaties, gebruikers en andere stakeholders, vooral de overheid in grote mate aanwezig is. De gebruikersgroep sportvissers ontbreekt bij de door het Rijk georganiseerde workshops 'Goede milieutoestand' (GMT) die plaatsvonden in het kader van de Kaderrichtlijn marien (KRM). Ten minste 25 stranden in de 27 kustgemeenten zijn toegankelijk voor gehandicapten. In 2010 is 99% van de visserijgebieden in het Nederlands Continentaal Plat (NCP) toegankelijk voor vissers. De toegankelijkheid tot de woningmarkt in kustgemeenten wordt deels bepaald door het feit dat de gemiddelde woz-waarde in kustgemeenten hoger ligt dan de gemiddelde woz-waarde in heel Nederland. Qua belevingswaarde is het negatieve effect van boorplatforms het grootst, gevolgd door dat van windmolens en hoogbouw aan de kust. Aan 45 stranden in 25 van de 27 kustgemeenten wapperde in 2010 de Blauwe Vlag, een teken dat de stranden en het zeewater schoon en veilig zijn.

Bijna alle bewoners van kust- en visserijgemeenten zijn tevreden met hun woonomgeving. Hoewel in 2009 acht maritieme musea gezamenlijk 552.050 bezoekers met een Museumkaart ontvingen, is er ten opzichte van het voorgaande jaar sprake van een afname van het aantal bezoekers. Verder is de insluiting voor vissers en recreanten binnen de Marine Protected Areas (MPA's) nu nog ongeveer 97%. In verband met de toekomstwaarde 'adaptatie en transitie' hebben vier visserijen momenteel een keurmerk van de Marine Stewardship Council (MSC) en zijn vier visserijen met een MSC-certificeringstraject bezig. Ook hebben ruim 150 winkels, restaurants en bewerkers in Nederland een Marine Stewardship Council Chain of Custody (COC) certificaat. Een relatief klein percentage vissersschepen is omgeschakeld naar milieuvriendelijker vistechnieken. Daarnaast kent Nederland zes kustgemeenten (van de 27) aan wie een Quality Coast Award is toegekend, wat betekent dat in die gemeenten duurzaam toerisme mogelijk is.

Dit zijn de uitkomsten van de initiële beoordeling of 'nulmeting' van een analyse van het sociale belang van de Noordzee die het LEI in opdracht van het ministerie van Verkeer en Waterstaat heeft uitgevoerd voor enkele gebruikers-

groepen en kustgemeenschappen. Het onderzoek is gebaseerd op bestaande gegevens.

Summary

The social importance of the North Sea: Baseline measurement for the Marine strategy framework directive

On the basis of the scores of roughly twenty indicators, the current social importance of the North Sea for coastal residents, fishermen, and recreational users in the Netherlands is 'average' on the measurement scale applied. The North Sea is of major social importance if the North Sea and its beaches remain relatively accessible for groups of users now and in the future, on the condition that the environmental quality, safety, and experience of the North Sea as an open space is at least not lessened, and preferably improved. If the accessibility, environmental quality, safety, or experience of the North Sea were to deteriorate or decrease, this would have a negative effect on its social importance. Any measures taken under the EU Marine Strategy Framework Directive (MSFD) to change the environmental state of the North Sea would also affect its social importance.

This report describes a baseline measurement of the social importance of the North Sea for coastal residents, fishermen, and recreational users in the Netherlands. The social importance of the North Sea refers to the relationship or connection between these users on the one hand and the North Sea and the marine environment on the other. The quality and condition of the marine environment as an open space determine the social utility value, the social experiential value, and the social future value. These social values and the concept of social capital have all been examined in order to reflect the social importance of the North Sea. Roughly twenty indicators have been selected to reflect the current social importance of the North Sea. These indicators can be classified under the headings of utility value, experiential value, future value, and social capital. They can be linked with initiatives of one or more groups of users (see Table S.1). For each indicator a maximum value has been ascertained, which is applied as a reference for the assessment. The assessment has been indicated by three colours: green (high score), orange (middle score) and red (low score). Finally, with this method, the social importance has been qualified.

Table S.1 Summary of measurements of social indicators				
Social significance	Criteria/general	Indicators	Study year	Result
Social capital	Social cohesion	Connection with the neighbourhood - In coastal communities - In fishing communities	2008	Average to high Average to high Urk highest in NL
	Bonding and bridging	Collective actions - Number of municipalities that collected litter on beaches	2009	9 municipalities of 27 >9,347 pieces of litter
		- Number of vessels that collected litter in sea	2004	36 fishing vessels of 308 110,000 kg
Utility value	Access	Proportion of participation of representatives of groups in MSFD implementation	2010	Government 4 Research 1.1 Environmental 0.7 Users 2.1
		Proportion of representatives of user groups/others		2/77
Utility value	Access	Access to beaches for the disabled	2010	Minimum 25 beaches of 27 municipalities
		Access to Dutch fishery areas	2010	99%
		Value of real estate in coastal communities	2008	€277,000 (20% more than average)

Table S.1		Summary of measurements of social indicators (continued)		
Social significance	Criteria/ general	Indicators	Study year	Result
Experiential value	Connection to North Sea as an open space	Detriment to North Sea as an open space	2008	drilling platforms -2.6 wind turbines -1.9 coastal high-rises -1.3 marinas -0.3 blue algae -0.6 Foreshore +0.2
	Connection; Cultural identity	Number of visitors to 8 maritime museums	2009	552,050 (decrease compared to 2008)
	Safety	Number of Blue Flag beaches	2010	45 beaches in 25 municipalities
	Living environment	Enjoyment of residence for coastal residents	2006	satisfied or very satisfied >84%
		Experience of neighbourhood for coastal residents	2006	comfortable or very comfortable >86%

Social significance	Criteria/general	Indicators	Study year	Result
Future value	Adaptation/ Transition	Number of Marine Stewardship Council (MSC) certifications	2010	4 fisheries (66 vessels of 590)
		Number of MSC certifications in progress		4 fisheries
		Number of MSC Chain of Custody certifications		150
		Proportion of traditional to environmentally-friendly fishing techniques	2009	Traditional/environmentally friendly 3,5/1
	Number of Quality-Coast Awards	2010	6 coastal communities of 27	
	Social stability/ Involvement	Number of Marine protected areas (MPAs)	2010	5 97% still accessible

Measurements of the indicators show that most coastal and fishing communities in the Netherlands have a degree of social cohesion between average and relatively high. The fishing community of Urk shows the highest degree of social cohesion in the Netherlands. Moreover, nine coastal communities (out of the twenty-seven coastal communities in the Netherlands) participate in cleaning up litter from the beaches. A group of 36 fishingvessels have recovered litter from the North sea. Judging by participation in decision-making, it becomes clear that in addition to scientists, environmental organisations, users and other stakeholders, the government in particular is present on a large scale. The sport-fishing user group is not represented at the 'Good environmental condition' workshops. At least twenty-five beaches in twenty-seven coastal municipalities are accessible for the disabled. In 2010, 99% of the fishing areas on the Netherlands Continental Plate (NCP) were accessible to fishermen. The accessibili-

ty of the housing market in coastal communities is partly determined by the fact that, based on the Dutch Valuation of Immovable Property Act, the average value of real estate in coastal municipalities is higher than the average value for the Netherlands as a whole. In terms of experiential value, the negative impact is highest for the presence of drilling platforms and second highest for the presence of wind turbines and high-rise buildings on the coast. In 2010, forty-five beaches in 25 of the twenty-seven coastal municipalities were awarded the Blue Flag, an international label indicating that the beaches and seawater were clean and safe.

Nearly all residents of coastal and fishing communities are satisfied with their living environments. In 2009, eight maritime museums jointly welcomed 552,050 visitors with a Dutch *Museumkaart* pass, but this is still a decrease in visitor numbers as compared to the year before. At present, the involvement of fishermen and recreational participants in the Marine Protected Areas (MPAs) is approximately 97%. In terms of the future value of 'adaptation/transition', four fisheries are currently certified as sustainable by the Marine Stewardship Council (MSC), and four more fisheries are in the process of obtaining their MSC certification. In addition, more than 150 shops, restaurants, and processors in the Netherlands are MSC Chain of Custody certified. A small proportion of the Dutch fishing fleet has adopted more environmentally friendly fishing techniques than the traditional fleet. Moreover, six Dutch coastal municipalities (out of twenty-seven) have received a European QualityCoast Award, which means that sustainable tourism is possible in those communities.

These are the findings from the initial assessment or 'baseline measurement' of an analysis of the social importance of the North Sea, commissioned by the Dutch Ministry of Infrastructure and the Environment and carried out by LEI for certain user groups and coastal communities. This study is based on existing data.

1 Inleiding

1.1 Achtergrond

Sinds 15 juli 2008 is de Europese Kaderrichtlijn mariene strategie (KRMS) van kracht. Deze richtlijn biedt de EU-lidstaten een kader om mariene strategieën te ontwikkelen en uit te voeren. Hiermee dienen zij uiterlijk in 2020 een goed marien milieu tot stand te brengen. De menselijke gebruiksfactor speelt hierbij een belangrijke rol (art. 1, lid 3). De collectieve druk van menselijke activiteiten dient binnen de grenzen te blijven die verenigbaar zijn met het bereiken van een later in KRMS-verband te bepalen goede milieutoestand. Het vermogen van de mariene ecosystemen om door de mens veroorzaakte veranderingen op te vangen mag niet in het gedrang komen en mariene goederen en diensten dienen duurzaam gebruikt te kunnen worden door huidige en toekomstige generaties.

Als eerste stap in de voorbereiding van de mariene strategieën (art. 8) dienen de lidstaten voor elke mariene regio of subregio een zogenaamde 'initiële beoordeling' uit te voeren. Deze omvat:

- een analyse van de essentiële eigenschappen en kenmerken van de huidige milieutoestand;
- een analyse van de overheersende belastende en beïnvloedende factoren, met inbegrip van menselijke activiteiten, die inwerken op de milieutoestand;
- een economische en sociale analyse van het gebruik van de wateren in kwestie en van de aan de aantasting van het mariene milieu verbonden kosten.

Dit rapport dient als nulmeting voor de sociale analyse en beschrijft en kwalificeert het sociale belang van het Nederlandse deel van de Noordzee.

Op basis van de initiële beoordelingen stellen de lidstaten voor elke mariene regio of subregio milieudoelen en bijbehorende indicatoren vast (art. 10, bijlage IV), met 'passende inachtneming' van sociale en economische overwegingen als een van de twaalf indicatieve kenmerken waarmee rekening gehouden moet worden bij het vaststellen van milieudoelen.

Vervolgens dienen de lidstaten bij het opstellen van de programma's van maatregelen (art. 13, lid 3) de nodige aandacht te besteden aan duurzame ontwikkeling en in het bijzonder aan de sociale en economische gevolgen van de

overwogen maatregelen. Deze nulmeting van de sociale analyse kan hiervoor een referentiepunt in de tijd zijn.

1.2 Onderzoeksvragen

Ook Nederland moet in het kader van de KRMS een initiële beoordeling geven van de sociale analyse van het gebruik van de Noordzee.

In de KRMS wordt echter niet uitgewerkt welke groepen in de gevraagde sociale analyse moeten worden onderzocht, en op welke kenmerken. De KRMS geeft ook niet aan welke sociale overwegingen of sociale gevolgen van belang zijn en hoe deze meegenomen moeten worden in de besluitvorming over milieudoelen en het programma van maatregelen. Bovendien geeft de KRMS geen definitie van het begrip sociale analyse en de uitvoering ervan.

Door Witteveen en Bos is in opdracht van het ministerie van V&W wel een verkenning gemaakt van wat het begrip sociale analyse zou kunnen omvatten (Witteveen en Bos, 2009).

Bij het ontwikkelen van een strategie voor het realiseren van een goede milieutoestand van de Noordzee in 2020 (de kwaliteit van die ruimte wordt onder meer bepaald door de inrichting en het gebruik van die ruimte) moet rekening worden gehouden met ecologische, economische, sociale en culturele belangen. In deze studie staan sociale (en culturele) belangen centraal. Zij dient dus als nulmeting voor de strategie gericht op een goede bepaling van de milieutoestand.

Het sociale belang van de Noordzee wordt hier opgevat als de relatie of verbondenheid van (groepen) mensen met de Noordzee en het mariene milieu. Het gaat daarbij onder andere om de initiatieven die gebruikersgroepen en kustbewoners ontplooiën om de Noordzee en haar stranden te behouden en te verbeteren en het gebruik van de Noordzee te verduurzamen. Bij duurzaam beheer van mariene ecosystemen is voldoende samenwerking binnen en tussen groepen en instanties noodzakelijk om adequaat te kunnen reageren op nieuwe maatregelen en/of veranderingen in het mariene ecosysteem. Deze mogelijkheid van mensen om banden met elkaar en anderen (en met bijvoorbeeld overheidsinstanties) aan te gaan, wordt aangeduid met de term 'sociaal kapitaal'.

De nulmeting heeft tot doel een beeld te geven van het huidige sociale belang van de Noordzee en kan als basis dienen voor vervolganalyses van de sociale effecten van: a) de maatregelen om een andere (goede) milieutoestand te bereiken en b) deze milieutoestand zelf.

Onderzoeksvragen

Uitgangspunt van dit rapport zijn de volgende twee onderzoeksvragen:

- Welke indicatoren zijn geschikt om het sociale belang van de Noordzee voor de belangrijkste gebruikersgroepen (in casu recreanten, vissersgemeenschappen) en kustbewoners in beeld te brengen?
- Wat is, op basis van de geselecteerde indicatoren, het huidige sociale belang van de Noordzee voor de belangrijkste gebruikersgroepen en voor kustbewoners?

1.3 Theoretisch kader¹

Het sociale belang van de Noordzee wordt in dit onderzoek in verband gebracht met twee kwaliteiten van de Noordzee, namelijk de ruimtelijkheid en het mariene milieu.

De ruimtelijke kwaliteit en de toestand van het mariene milieu bepalen de gebruikswaarde, de belevingswaarde en toekomstwaarde. Deze waarden worden samen met het begrip sociaal kapitaal gebruikt om het sociale belang van de Noordzee te onderzoeken, omdat het sociale belang van de Noordzee hier wordt opgevat als de relatie of verbondenheid van (groepen) mensen met de Noordzee en het mariene milieu. Het inzetten van sociaal kapitaal door gebruikersgroepen en kustbewoners om de Noordzee en haar stranden te behouden, te verbeteren en het gebruik van de Noordzee te verduurzamen, is dan een indicator voor het sociale belang van de Noordzee.

De drie waarden (gebruikswaarde, belevingswaarde en toekomstwaarde) en het sociaal kapitaal zien we als deelaspecten van het sociale belang van de Noordzee. De begrippen worden hieronder kort uitgelegd en in de hoofdstukken 3 tot en met 6 nader uitgewerkt.

Sociaal kapitaal

Een gemeenschap of groep mensen beschikt over een bepaalde mate van sociaal kapitaal. Hiertoe behoren sociale netwerken, normen, waarden en vertrouwen. Daardoor worden mensen met elkaar verbonden en in staat gesteld hun gemeenschappelijke doelstellingen te realiseren.

¹ In deze paragraaf worden sociaalwetenschappelijke termen en begrippen geïntroduceerd, die hier in het kort uitgelegd worden en voorts nader verklaard zullen worden in de komende hoofdstukken.

Er zijn verschillende benaderingen van sociaal kapitaal die ook wel de micro-, meso- en macrobenadering genoemd worden. Alle drie benaderingen erkennen het belang van sociale banden en sociale betrokkenheid voor het welzijn. De benaderingen focussen echter wel op - elkaar aanvullende - analyseaccenten dan wel collectieve acties, participatie en sociale netwerken (Franke, 2005). De term sociaal kapitaal in relatie tot de Noordzee omvat het idee dat sociale banden en normen van belang zijn voor de omgang met natuurlijke hulpbronnen (vgl. Pretty, 2003; Pretty en Ward, 2001). Sociaal kapitaal kan ingezet worden om initiatieven te ontplooiën die het sociale belang van de Noordzee als ruimte en marien milieu dienen, zoals collectieve acties om zwerfvuil op te ruimen van stranden. Zo'n collectieve actie is dan een indicator voor het sociale belang van de Noordzee. Een deelaspect van sociaal kapitaal is sociale cohesie. Sociale cohesie is een breed begrip dat verwijst naar de samenhang tussen mensen, de mate waarin zij in hun gedrag en beleving uitdrukking geven aan hun betrokkenheid bij maatschappelijke verbanden in hun persoonlijke leven, als burger in de maatschappij en als lid van de samenleving. Sociale cohesie is een kenmerk van een groep of gemeenschap.

Gebruikswaarde, belevingswaarde en toekomstwaarde

Om het sociale belang nader te analyseren wordt naast theorieën over sociaal kapitaal gebruikgemaakt van de studie over ruimtelijke kwaliteit van Hooimeijer et al. (2001). Het begrip 'ruimtelijke kwaliteit' wordt in de studie van Hooimeijer nader geconceptualiseerd door het te verbinden met economische, sociale, culturele en milieubelangen. Daardoor wordt duidelijk dat ruimtelijke kwaliteit vanuit die verschillende belangen anders wordt beschouwd. Dat heeft gevolgen voor de eisen die worden gesteld aan de ruimtelijke inrichting in het algemeen en aan meervoudig ruimtegebruik in het bijzonder. De studie levert een bijdrage aan de conceptualisering en operationalisering van ruimtelijke kwaliteit. De waarden en belangen zijn geordend in een matrix:

	Economisch	Sociaal	Ecologisch	Cultureel
Gebruikswaarde	1a	1b	1c	1d
Belevingswaarde	2a	2b	2c	2d
Toekomstwaarde	3a	3b	3c	3d

Ruimtegebruik vraagt om een afweging tussen economische, sociale, ecologische en culturele belangen. Per kolom (belang) zijn criteria, ofwel aspecten

van ruimtelijke kwaliteit (1a tot en met 3d), aan te wijzen die corresponderen met gebruikswaarde, belevingswaarde en toekomstwaarde. De matrix is bedoeld als flexibel analysekader, niet als eeuwige waarheid. Het is aan de gebruiker om de matrix desgewenst aan te passen, aldus de auteurs. Binnen het kader van dit onderzoek naar het sociale belang van de Noordzee zullen met name de criteria van sociaal belang en (deels) cultureel belang aangepast worden aan de relevantie en beschikbaarheid van gegevens. De economische en ecologische belangen komen in andere studies aan bod (Royal Haskoning en Rebel Groep, 2008, Verkenning van economische en ruimtelijke ontwikkelingen op de Noordzee; zie onder andere Keijser en Van Veeren). De trits gebruikswaarde, belevingswaarde, toekomstwaarde heeft een universeel karakter. Deze begrippen krijgen pas betekenis als ze worden gekoppeld aan concrete belangen of concrete groepen. Dan ontstaan uit de analytische begrippen normatieve criteria. In de hoofdstukken 3 t/m 6 wordt dieper ingegaan op de drie waarden en het sociaal kapitaal in relatie tot de studie naar het sociale (en deels ook culturele) belang van de Noordzee.

In deze studie zullen de volgende abstracte begrippen samen het sociale belang uitdrukken (vgl. bijvoorbeeld Hooijmeier et al.) indien zij geoperationaliseerd kunnen worden tot sociale indicator:

Sociaal kapitaal	Social bonding Social bridging Social linking Sociale cohesie	Hoofdstuk 3
Gebruikswaarde	Toegang Verdeling	Hoofdstuk 4
Belevingswaarde	Verbondenheid met ruimtelijkheid Noordzee Verbondenheid met culturele identiteit Leefomgeving Veiligheid	Hoofdstuk 5
Toekomstwaarde	Insluiting/uitsluiting van groepen Adaptatie en transitie	Hoofdstuk 6

1.4 Methoden

Selectie gebruikersgroepen

In samenspraak met de opdrachtgever is gekozen voor drie gebruikersgroepen: (bewoners van) kustgemeenten, visserij(gemeenschappen/gemeenten) en recreanten. Andere gebruikersgroepen, zoals exploitanten van zand-, olie- en gaswinning, lijken eerder een economisch dan een sociaal belang te hebben en worden daarom niet meegenomen in dit onderzoek. Dit te meer omdat deze studie bedoeld is als aanvulling op de economische analyse. Naast de analyse van het sociale belang worden onder meer analyses uitgevoerd van:

- de essentiële eigenschappen en kenmerken van de huidige milieutoestand;
- de overheersende belastende en beïnvloedende factoren, met inbegrip van menselijke activiteiten, die inwerken op de milieutoestand;
- het economische gebruik van de wateren in kwestie en de aan de aantasting van het mariene milieu verbonden kosten.

Het analysekader dat in deze studie wordt geïntroduceerd kan gebruikt worden om desgewenst in een later stadium het sociale belang van andere gebruikersgroepen te onderzoeken.

Indicatoren

De onderlinge relaties binnen en tussen gebruikersgroepen en de mate van participatie zijn van belang voor deze studie. Het gaat hierbij met name, maar niet alleen, om het sociaal kapitaal en de mate waarin dit wordt ingezet om bepaalde belangen te behartigen. Er zijn ook indicatoren, zoals waardering voor de leegte van het landschap en het cultureel erfgoed, waarbij de sociale relaties minder belangrijk zijn. Met de juiste indicatoren kunnen de actuele relaties en gebruiks-, belevings- en toekomstwaarden en daarmee het sociale belang in kaart gebracht worden (zie de conclusies van de hoofdstukken 3 tot en met 6 en hoofdstuk 7).

Een sociale indicator beschrijft de staat van relaties of interacties tussen mensen of groepen (Witteveen en Bos, 2009). Het huidige sociale belang van de Noordzee voor de belangrijkste gebruikersgroepen en kustgemeenschappen wordt aangegeven met behulp van een beperkt aantal (20) sociale indicatoren. Deze kunnen niet altijd gekwantificeerd worden en worden in dat geval bijvoorbeeld aangeduid met een score hoog-laag-gemiddeld. Voor elke indicator is een maximale waarde bepaald die geldt als referentie bij de beoordeling. Vervolgens is het oordeel over die waarde visueel weergegeven met een kleur: groen, oran-

je of rood. Daarbij staat groen voor (zeer) hoog of veel; dat wil: zeggen dichtbij het optimum. Rood betekent (zeer) laag of weinig; dat wil zeggen: ver weg van het optimum. En oranje staat voor gemiddeld, middelmatig, op de helft van hoog en laag. Ten slotte is het gemiddelde van de beoordelingen van alle 20 indicatoren bepaald. Dat gemiddelde wordt beschouwd als het sociale belang van de Noordzee voor kustbewoners, vissers en recreanten in Nederland (zie hoofdstuk 8).

Voorbeelden van sociale indicatoren volgens Witteveen en Bos zijn sociaal vertrouwen, participatie, gelijkheid, culturele identiteit, sociale cohesie en conflicten (2009). Uit dit onderzoek blijkt dat sommige van deze sociale indicatoren direct geoperationaliseerd kunnen worden (sociale cohesie bijvoorbeeld), en dat andere via een tweede stap geoperationaliseerd dienen te worden. Bij 'culturele identiteit' gebruiken we bijvoorbeeld als indicator het bezoek aan een aantal maritieme musea.

Selectie van indicatoren

Bij de selectie van de indicatoren ten behoeve van het kwalitatief en kwantitatief uitdrukken van het sociale belang worden de volgende criteria gehanteerd:

- hoge representatieve waarde;
- aanvullend op de economische analyses;
- gebaseerd op bestaande en voldoende beschikbare gegevens, gebaseerd op wetenschappelijk onderzoek, dus reproduceerbaar;
- goed relateerbaar aan de toestand van het mariene milieu en/of de ruimtelijke kwaliteit van de Noordzee.

Beperkteid van het onderzoek

Het beschikbare budget stelt beperkingen aan het onderzoek met betrekking tot diepgang en reikwijdte. Dit heeft bijvoorbeeld gevolgen voor de dataverzameling. Bij de selectie van indicatoren zal rekening worden gehouden met bestaande en voldoende beschikbare gegevens om deze indicatoren in te vullen. De gegevens worden verkregen via literatuur- en internetonderzoek. In dit onderzoek zijn geen nieuwe gegevens verzameld door middel van metingen. Er is gestreefd naar het vinden van de meest recente beschikbare data. Omdat dit onderzoek zich in principe baseert op bestaande gegevens, moet rekening worden gehouden met het feit dat niet alle beschikbare data uit hetzelfde jaar afkomstig zijn of recent zijn. Twee andere mogelijke selectiecriteria voor de indicatoren (draagvlak en goed te relateren aan de KRMS-maatregelen) zijn niet onderzocht. De eerste vanwege de beperkte onderzoeksopzet, en de tweede

vanwege het feit dat de maatregelen gedurende de nulmeting nog niet bekend waren. Verder is vanwege de looptijd van het onderzoek niet uitputtend gezocht naar alle mogelijke indicatoren.

1.5 Opbouw van het rapport

In hoofdstuk 2 worden de gebruikersgroepen en kustgemeenten geïntroduceerd. Daarna wordt in hoofdstuk 3 het begrip sociaal kapitaal uitgewerkt en in hoofdstuk 4 de gebruikswaarde behandeld. Na de toelichting komt de gebruikswaarde van de Noordzee voor de gebruikersgroepen aan de orde. Op dezelfde manier worden in de volgende hoofdstukken respectievelijk de belevingswaarde (hoofdstuk 5) en de toekomstwaarde (hoofdstuk 6) verbonden met de gebruikersgroepen en de sociale indicatoren. Ieder hoofdstuk (3 tot en met 6) eindigt met een aankondiging van de sociale indicatoren die gevonden en geschikt bevonden zijn. In hoofdstuk 7 worden deze geselecteerde sociale indicatoren nader beschreven en gewaardeerd ofwel kwalitatief gemeten. Hoofdstuk 8 is een slotbeschouwing en er wordt een synthese gepresenteerd.

2 Kustbewoners en gebruikersgroepen

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk beschrijven we de doelgroepen van het onderzoek: kustgemeenten, visserij(gemeenschappen/gemeenten) en recreanten.

2.2 Kustbewoners en kustgemeenten

Kustbewoners vormen kustgemeenschappen en zijn inwoners van kustgemeenten. Het is moeilijk om een eenduidige definitie van kustgemeenschappen te geven. Daarom is ervoor gekozen om kustgemeenschappen te definiëren als *kustgemeenten*. Kustgemeenten zijn alle gemeenten die de kustlijn (Noordzee) van Nederland raken of deze in het verleden hebben geraakt. Deze gemeenten liggen in de provincies Zeeland, Zuid-Holland, Noord-Holland, Friesland. Het achterland verwijst naar alle niet-kustgemeenten van deze kustprovincies. Soms wordt ook wel het woord kustplaats gebruikt. Dat wordt gedefinieerd als de bebouwde kom die in of vlak achter de duinen ligt.

Een gemeente beschouwen we als een groep van dorpen en steden met het bijbehorende gebied die samen worden bestuurd door een politiek apparaat (gemeenteraad en een college van burgemeester en wethouders). In dit onderzoek gaan we uit van de kustgemeenten die aan de Noordzee liggen. We richten ons niet op de gemeenten aan de Waddenzee, het IJsselmeer of de Zeeuwse wateren. Deze gemeenten kunnen wel aan bod komen wanneer zij tegelijkertijd visserijgemeenten zijn, waarvan vissers de Noordzee exploiteren (zie paragraaf 2.3).

Uitgaande van de bovenstaande definitie zijn 27 gemeenten in Nederland te beschouwen als Noordzeekustgemeenten (zie tabel 2.1). We stellen dat al die 27 kustgemeenten in meer of mindere mate afhankelijk zijn van het mariene milieu van de Noordzee. We beschouwen deze 27 kustgemeenten als één groep ten opzichte van de (andere) gebruikersgroepen van de Noordzee.

Tabel 2.1		Kustgemeenten in Nederland per provincie	
Zeeland (5)	Zuid-Holland (8)	Noord-Holland (10)	Friesland (4)
Sluis	Goedereede	Zandvoort	Vlieland
Vlissingen	Westvoorne	Bloemendaal	Terschelling
Veere	Hoek van Holland a)	Velsen	Ameland
Noord-Beveland	Westland	Beverwijk	Schiermonnikoog
Schouwen-Duiveland	Den Haag b)	Heemskerk	
	Wassenaar	Castricum	
	Katwijk	Bergen	
	Noordwijk	Zijpe	
		Den Helder	
		Texel	

a) Als deelgemeente van de gemeente Rotterdam; b) Hierbij richten we ons op de stadsdelen Scheveningen en Loosduinen.

Om een indruk te geven van de afhankelijkheid van de kustgemeenten van het mariene milieu van de Noordzee, is gekeken naar de belangrijkste inkomensbronnen per kustgemeente (zie tabel 2.2).

Tabel 2.2		Belangrijkste inkomensbronnen per kustgemeente in Nederland
Kustgemeente	Inkomensbronnen	
Sluis	Toerisme	
Vlissingen	Havenstad (aan- en afvoer van goederen, circa 19 mln. ton in 2007), binnenhaven voor visserij (kotters) en visafslag, toerisme en recreatie (aanlegplaats voor cruiseschepen, strand, boulevard: circa 300.000 mensen per jaar)	
Veere	Recreatiegebied met pleziervaart	
Noord-Beveland	Recreatie en toerisme (jachthaven)	
Schouwen-Duiveland	Populaire vakantiebestemming voor jongeren	
Goedereede	Vissershaven voor 50 kotters (platvis), visafslag van Stellendam, toerisme en recreatie, akkerbouw (tarwe, suikerbieten, aardappelen, ui)	
Westvoorne	Recreatie	
Hoek van Holland a)	Fast Ferry RET, veerdienst naar Engeland, badplaats voor alle seizoenen, sportvissen	
Westland	Tuinbouwbedrijven	

Tabel 2.2	Belangrijkste inkomensbronnen per kustgemeente in Nederland (vervolg)
Kustgemeente	Inkomensbronnen
Den Haag b)	Scheveningen: toerisme (badplaats), vissershaven. Loosduinen: voormalig Westlands tuindersdorp, nu badplaats Kijkduin
Wassenaar	Toerisme en recreatie (attractiepark Duinrell, renbaan Duindigt), villa's
Katwijk	Toerisme: strand, jachthaven, Space Expo, visserij (twee grote fabrieksschepen, vijf boomkorschepen, twee Eurokotters, twee dagvissers)
Noordwijk	Toerisme (badplaats), ESTEC, bloembollenteelt
Zandvoort	Toerisme
Bloemendaal	Toerisme, erebegraafplaats Bloemendaal
Velsen	Havens IJmuiden (vissershaven, haringhaven, IJmondhaven, haven voor recreatievaart) en visafslag
Beverwijk	Toerisme (Wijk aan Zee), Beverwijkse Bazaar, hoogovens van Corus (aluminium, staal)
Heemskerk	Toerisme en recreatie: Noord-Hollands Duinreservaat, strand, Heemskerkse kermis
Castricum	Toerisme en recreatie: duinen, strand bij Bakkum, watersport Alkmaardermeer
Bergen	Toerisme en recreatie: stranden, badplaatsen, natuurgebied de Schoorlse Duinen
Zijpe	Landbouw, recreatie en toerisme
Den Helder	Marineplaats, knooppunt in de offshore-activiteiten, gasbehandelingsinstallatie van de NAM, luchthaven, vissershaven
Texel	Landbouw en veeteelt, toerisme, IMARES, visserij
Vlieland	Toerisme en recreatie (hotels, vakantiehuizen, twee campings, stranden, jachthaven)
Terschelling	Toerisme (Oerolfestival), zeevaartschool
Ameland	Toerisme (onder andere jachthaven)
Schiermonnikoog	Toerisme (onder andere jachthaven)
a) Als deelgemeente van de gemeente Rotterdam; b) Hierbij richten we ons op de stadsdelen Scheveningen en Loosduinen. Bron: http://nl.wikipedia.org/wiki/	

Het bovenstaande overzicht laat zien dat de Noordzee vooral van belang is voor het toerisme en de recreatie (stranden, zwemmen, sportvisserij, havens

voor recreatievaart), de scheepvaart (havens voor goederenschepen, cruiseschepen, veerdiensten) en de beroepsvisserij (visserijhaven, visafslag) in de kustgemeenten. Daarbij valt op dat toerisme en recreatie in nagenoeg alle kustgemeenten een relevante inkomensbron is.

2.3 Visserij en visserijgemeenschappen

Nederland telt 23 gemeenten waar zeevisserij enige rol speelt. Indien Den Haag buiten beschouwing wordt gelaten, tellen deze gemeenten gemiddeld 24.000 inwoners, met een spreiding van minder dan 10.000 tot circa 60.000. Deze 23 gemeenten overlappen deels met de kustgemeenten en tellen ook gemeenten die aan de Waddenzee en het IJsselmeer liggen. De kottervloot¹ is in sommige gemeenten een belangrijke werkgever en daarmee van sociaaleconomisch belang: Den Oever (9% van werkgelegenheid), Urk (7%), Goedereede (6%) en De Marne (5%). In de meeste overige gemeenten is de bijdrage van de kottervloot aan de totale lokale werkgelegenheid minder dan 0,5% (Salz et al., 2008).

Tabel 2.3		Kottervloot en werkgelegenheid aan boord per provincie en gemeente, 1995, 2006 (per 31.12) a)			
Provincie	Gemeente	Werkgelegenheid		Aantal schepen	
		1995	2006	1995	2006
Flevoland	Urk	581	350	95	65
Friesland	Dongeradeel	39	45	14	16
	Harlingen	49	43	17	15
	Lemsterland	14	13	2	2
	Nijefurd	6	11	2	4
	Terschelling	17	20	6	7
Groningen	Wûnseradiel	11	14	4	5
	Delfzijl	14	3	5	1
	Eemsmond	28	20	10	7
	De Marne	111	109	38	39

¹ De Nederlandse vissersvloot bestaat voornamelijk uit zogenaamde kotters (totaal aantal 308). Daarnaast bestaat de Nederlandse vloot uit grote trawlers, mossel- en oesterschepen en kleinschalige vissersschepen. In totaal waren er 590 Nederlandse vissersschepen in 2009 (Taal et al., 2010).

Tabel 2.3		Kottervloot en werkgelegenheid aan boord per provincie en gemeente, 1995, 2006 (per 31.12) a) (vervolg)			
Provincie	Gemeente	Werkgelegenheid		Aantal schepen	
Noord-Holland	Den Helder	168	79	29	18
	Den Oever	158	135	54	47
	Edam-Volendam	16	11	5	4
	Texel	168	100	29	19
	Velsen	42	8	11	3
Zuid-Holland	Den Haag	18	11	6	4
	Goedereede	322	210	63	42
	Katwijk	81	46	15	8
Zeeland	Noord-Beveland	11	14	4	4
	Reimerswaal	17	22	6	8
	Sluis	41	29	10	7
	Tholen	27	18	8	5
	Vlissingen	101	89	16	15
Nederland	Totaal	2048	1399	452	345

a) Vloot LEI, werkgelegenheid - eigen schatting op basis van de verdeling van de vloot.
Bron: Salz et al. (2008).

Hoewel werkgelegenheid in dit onderzoek niet is meegenomen omdat werkgelegenheid reeds als economische indicator in de economische analyse wordt gebruikt, is een schets van het sociale en economische belang in termen van werkgelegenheid hier toch bijgevoegd. In 2006 lag de werkgelegenheid aan boord van de kottervloot op bijna 1.500 banen, in de visverwerking op 6.400 en in afslagen en in de toeleverende industrie op ongeveer 1.600. Daarnaast werkten ongeveer 300 mensen in de schelpdiersector (en ongeveer 100 in de IJsselmeervisserij). De vriestrawlervloot geeft werk aan ruim 500 mensen, maar hiervan is waarschijnlijk minstens 30% buitenlander. De totale werkgelegenheid in de 'visserijsector' (exclusief detail- handel) kan worden geraamd op ongeveer 10.000 mensen. Indien al deze banen in de 23 kleinere visserijgemeenten zouden zijn, zou de visserijsector ongeveer 6% van de werkgelegenheid vertegenwoordigen. Het grootste deel komt dan op rekening van de visverwerkende industrie. De vloot en de daaraan gelieerde activiteiten (toelevering en afslagen) vertegenwoordigen 1,5%. In de periode 1995-2006 is de werkgelegenheid aan boord van de kottervloot gedaald met 28% van ruim 2.000 naar 1.400 arbeidsplaatsen. Deze trend heeft zich tot aan 2010 voortgezet. De da-

ling is echter per gemeente zeer verschillend geweest. Bijna de gehele afname heeft zich in zes gemeenten voorgedaan en dat met name in Urk, Goedereede, Den Helder en Texel, doordat daar de vloot substantieel kleiner is geworden. De daling van de werkgelegenheid heeft sociale gevolgen voor visserijgemeenschappen. Visserijbestuurders en gemeenteambtenaren menen dat de sociale cohesie in hun gemeente achteruitgaat. Of dit een maatschappelijke trend of een direct gevolg van de achteruitgang in de visserij is, valt moeilijk te zeggen (Salz et al., 2008). Overigens is op Urk de sociale cohesie het sterkst van alle Nederlandse gemeenten (zie indicator, hoofdstuk 7).

In het onderzoek naar maatschappelijke gevolgen van de achteruitgang van de visserij (Salz et al., 2008) is aan gemeente- en visserijbestuurders gevraagd welke economische rol visserij direct en indirect, als toeristische attractie, speelt voor enkele visserijgemeenten. De antwoorden geven een diffuus beeld, maar het belang van de visserij voor het toerisme lijkt gemiddeld 'matig' te zijn (zie tabel 2.4).

Tabel 2.4 Oordeel van gemeente- en visserijbestuurders over het belang van de visserij voor het toerisme				
Gemeente	Belang toerisme		Belang economie	
	gemeente	visbestuurders a)	gemeente	visbestuurders a)
De Marne		Matig/groot		Groot
Den Haag	Matig		Zwak	
Den Helder	Zwak	Zwak/matig	Zwak	Zwak
Goedereede	Matig	Groot/matig	Matig	Groot/matig
Harlingen	Zwak	Matig/zwak	Matig	Groot/zwak
Katwijk	Matig	Matig	Zwak	Matig
Reimerswaal	Zwak			Matig
Sluis		Matig		Matig

a) Van sommige gemeenten hebben meerdere bestuurders gereageerd. Indien hun meningen uiteenliepen zijn de verschillende antwoorden weergegeven.

2.4 Recreanten

Inleiding

De Noordzee wordt gebruikt voor recreatie. Hierbij gaat het om allerlei vormen van vrijetijdsbesteding op of in de Noordzee, om activiteiten die mensen doen

voor ontspanning en vermaak. Vaak wordt recreatie in één adem genoemd met toerisme. We denken bij toerisme vooral aan het verschijnsel *reizen* (met recreatieve doeleinden). We beschouwen toeristen als mensen die reizen, die maximaal 1x per jaar verblijven in plaatsen buiten hun gebruikelijke milieu (hun woonplaats) en die niet worden beloond vanuit de plaats die zij bezoeken. In dit rapport richten we ons op het recreatieve gebruik van de Noordzee. Daaronder verstaan we menselijke activiteiten die plaatsvinden op (en in) de Noordzee en het verblijf aan de Noordzeekust. We richten ons niet op het reizen van mensen naar de Noordzeekust.

Om wie of wat gaat het bij recreatie op de Noordzee? De Noordzee maakt twee categorieën buitenrecreatie mogelijk, ten eerste activiteiten door mensen in, op of aan de Noordzee, en ten tweede activiteiten door mensen langs de Noordzee (Vreke et al., 2008: 17). Recreatieve activiteiten in, op of aan het water zijn noodzakelijkerwijs aan het water van de Noordzee gebonden. Daarbij kan het gaan om de volgende watersportactiviteiten:

- varen met een motorboot, jacht of rondvaartboot (recreatievaart);
- zwemmen, duiken;
- vissen (sportvissen op zee of vanaf het strand);
- zeilen;
- surfen, windsurfen, kitesurfen, varen met waterscooters;
- kanoën.

De recreatieve activiteiten door mensen langs de Noordzee zijn niet per se aan het water gebonden. Daarbij kan het gaan om kustrecreatie zoals:

- wandelen langs het water (op het strand, aan de kust);
- fietsen langs het water (aan de kust);
- joggen (op het strand, aan de kust);
- paardensport, vliegeren, blowkanten, paragliding, enzovoort.

In dit rapport richten we ons op watersport en kustrecreatie langs, op en in de Noordzee, want dat zijn de meest populaire activiteiten (Vreke et al., 2008: 16).

In 2005 is geconstateerd dat jaarlijks ongeveer 8,3 mln. dagrecreanten de Noordzeekust bezoeken (Raad voor Verkeer en Waterstaat, 2005). Recentere cijfers zijn niet bekend. Verder blijkt het aantal overnachtingen van Nederlanders tijdens vakanties in de Noordzeebadplaatsen (de Waddeneilanden niet meegeteld) in de afgelopen jaren te zijn gedaald: van 13,1 mln. in 2006 naar 10,8 mln. in 2008 (CBS, 2007; CBS, 2009).

Watersport: Zeesportvisserij

In 2006 waren er in Nederland ongeveer 650.000 zeesportvissers actief. Onder de 650.000 Nederlandse zeesportvissers zijn 505.000 mannen, 78.000 vrouwen en 68.000 kinderen jonger dan 15 jaar.¹ Dat is een toename ten opzichte van 2003, want toen waren er nog circa een half miljoen zeesportvissers, waarvan 425.000 mannelijke zeesportvissers van 15 jaar en ouder die in de Nederlandse zee- en kustwateren visten (Smit et al., 2003). In het zoute water werd door de mannen in 2006 gemiddeld acht keer per jaar gevestigd. Bijna de helft (47%) van de mannen had tot half november 2006 één tot drie vistrips gemaakt, terwijl 19% dit maar liefst 10 tot 50 keer deed. Vissen vanuit een charterboot is het populairst want meer dan de helft (59%) stapte in 2006 op een groot sportvisserij-schip (charterboot). 8% vist vanuit een eigen visboot. Slechts 17% van de zeevissers stapt nooit op een boot om te vissen. 38% van de mannelijke zeevissers vist meestal vanaf de kant. Bij de vrouwen is dit 45%. In totaal zijn in 2006 5,2 mln. vistrips op de Noordzee gemaakt. Voor het maken van die vistrips is de toegankelijkheid van de Noordzee en de visbestanden een belangrijke voorwaarde.²

Watersport: recreatievaart, duikers, (kite)surfers

Bij recreatievaart gaat het om motorbootvaarders en zeilers die gebruikmaken van jachthavens. Duikers zijn geïnteresseerd in plekken met archeologische waarde en scheepswrakken, omdat die vaak een rijke flora en fauna bezitten. In Nederland is een groeiend aantal kitesurfers (circa 10.000, bron: Nederlandse kitesurfvereniging.nl) en surfers (8.000 à 10.000, bron: hsa.nl) actief op de Noordzee.

De betekenis van watersport neemt toe. Knelpunt is het gebrek aan jachthavens langs de Hollandse kust. De verwachting is dat kust en kuststrook steeds intensiever zullen worden benut door diverse vormen van vrijetijdsbesteding. Door de klimaatverandering en de te verwachten toename van de vrijetijdseconomie liggen hier kansen voor ontwikkeling van de toeristische sector.

Kustrecreatie

De Nederlandse kust is een nationale en internationale toeristische trekpleister. De kracht zit in het 250 km lange, brede zandstrand met achterliggend duin-

¹ www.sportvisserijnederland.nl: TNS NIPO, Enquête zeesportvisserij 2006, Algemene situatie en zeebaarsvisserij.

² Bron: www.sportvisserijnederland.nl.

gebied, afgewisseld met badplaatsen en haventjes met vaak een zeer eigen identiteit. De sector toerisme is goed voor 3% van het bnp en 5% van de werkgelegenheid. Circa 25% van de overnachtingen in de sector vindt plaats langs de kust (bron: Beleidsnota Noordzee, 2009-2015).

In de periode 2001-2003 was Texel met circa 3,1 mln. strandrecreanten (in de zomer) de drukst bezochte gemeente, gevolgd door Veere (circa 2,7 mln.) en Schouwen-Duiveland (circa 2,5 mln.). Het drukste strand was in die periode in Schouwen-Duiveland, met tussen kilometerpaal 11 en 12 circa 1 mln. gasten, gevolgd door Goedereede, Noordwijk en Den Haag die ieder ongeveer 500.000 gasten per drukste kilometer hadden (Stichting Recreatie, 2008: 40).

In Nederland werden in 2009 8,7 mln. lange vakanties doorgebracht. Zowel bij de lange als de korte vakanties in Nederland trokken de Noordzeebadplaatsen¹ in 2009 de meeste vakantiegangers ten opzichte van andere toeristengebieden in Nederland (CBS, 2010).

De sector zal tot 2015 naar verwachting een groei doormaken van gemiddeld 2,6% per jaar. Kust- en zeegebruik zijn hierin een belangrijke factor, maar de internationale concurrentiepositie van de kust neemt af (Ministeries van V&W, VROM en LNV (2009)).

¹ Het betreft hier de kustplaatsen Bergen, Beverwijk, Bloemendaal, Castricum, Den Helder, Goedereede, Heemskerk, Katwijk, Noordwijk, Noordwijkerhout, Schouwen-Duiveland, Sluis, Veere, Velsen, Vlissingen, Wassenaar, Westland, Westvoorne, Zandvoort, Zijpe, Hoek van Holland, Scheveningen en Kijkduin (dus zonder de Waddeneilanden).

3 Sociaal kapitaal

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk beschrijven we in hoeverre sociaal kapitaal aanwezig is bij de drie doelgroepen van het onderzoek: kustgemeenten, vissers en recreanten.

Het vermogen van het ecosysteem van de Noordzee om door de mens veroorzaakte veranderingen op te vangen mag niet in het gedrang komen en mariene goederen en diensten dienen duurzaam gebruikt te kunnen worden door huidige en toekomstige generaties, aldus de doelstelling van de Europese Kaderrichtlijn mariene strategie (KRMS).

Bij het duurzaam beheer van mariene ecosystemen is het noodzakelijk dat er voldoende samenwerking is binnen en tussen groepen en instanties om op adequate wijze te reageren op nieuwe maatregelen en/of veranderingen in het mariene ecosysteem.

Deze mogelijkheid van mensen om banden met elkaar en anderen en bijvoorbeeld overheidsinstanties aan te gaan, wordt aangeduid met de term sociaal kapitaal. Sociaal kapitaal gaat om de voordelen die men kan halen uit contacten met andere (groepen) mensen. De term sociaal kapitaal omvat in dit verband het idee dat sociale banden en normen van belang zijn voor het duurzaam beheer en gebruik van natuurlijke hulpbronnen (Pretty, 2003; Pretty en Ward, 2001).

Dit is van belang omdat dit sociaal kapitaal instrumenteel ingezet kan worden om duurzaamheidsdoelen te bereiken. Echter, 'wanneer een (duurzaamheids)probleem waarvan de oplossing samenwerking vereist in de publieke arena terecht komt, hebben stakeholders de neiging om te bevriezen in gepolariseerde posities wat overleg bemoeilijkt. Als gevolg daarvan zijn veel pogingen om ecosystemen te beheren uitgelopen op mislukkingen', aldus Folke et al. (2005). Of groepen zich aan veranderingen aan kunnen passen wordt voor een deel bepaald doordat groepen al of niet in staat zijn tot collectieve actie (Adger, 2003). Deze collectieve acties kunnen zich voordoen binnen een groep maar ook in bredere zin. De vraag is, met andere woorden, of het beschikbare sociale kapitaal van en tussen stakeholders de mogelijkheid biedt mee te werken, mee te groeien en mee te beslissen met betrekking tot het milieu of gebruikbeperkende maatregelen, zoals in het onderhavige geval de KRMS-maatregelen.

Er zijn verschillende benaderingen van sociaal kapitaal die ook wel de micro-, meso- en macrobenadering genoemd worden. Alle drie benaderingen erkennen het belang van sociale banden en sociale betrokkenheid voor het welzijn. De benaderingen focussen echter wel op - elkaar aanvullende - analyseaccenten: respectievelijk collectieve acties, sociale netwerken en participatie (Franke, 2005). Deze benaderingen (micro, meso en macro) zijn door Pretty (2003) als volgt benoemd:

1. *Bonding social capital*
de sociale bindingen tussen mensen met gelijke doelen (local connections). Sociale bindingen zijn binnen dit onderzoekskader bijvoorbeeld lokale en nationale vissersverenigingen, surfersverenigingen, verenigingen van kustgemeenten, enzovoort (microniveau);
2. *Bridging social capital*
de capaciteit van verschillende groepen om verbindingen met elkaar te leggen (local-local connections). Sociale bruggen zijn verbindingen tussen verschillende gebruikersgroepen van de Noordzee (mesoniveau);
3. *Linking social capital*
het vermogen van groepen om relaties aan te gaan met instanties (local-external connections, macroniveau).

Participatie

Onder de laatste categorie, linking social capital, kunnen we relaties tussen gebruikersgroepen en overheidsinstanties scharen, die bijvoorbeeld blijken uit de mate van participatie. In dit rapport wordt participatie gezien als de deelname van uiteenlopende sociale groepen/stakeholders in de besluitvorming omtrent de keuzen rondom de inrichting en het gebruik van de Noordzee. Dit omvat onder meer de implementatie van de KRMS. Dat implementatieproces kent een aantal gremia waarin stakeholders bijeenkomen voor overleg. Allereerst is dat het Overlegorgaan Water en Noordzee (OWN). Dit overleg vindt plaats op nationaal niveau. Het OWN wordt gebruikt als platform voor consultatie. Ten tweede is er een kerngroep in het OWN die functioneert als klankbordgroep. Het is een open platform voor informatie-uitwisseling. Ten derde vinden er workshops plaats ten behoeve van de beleidsproducten (bijvoorbeeld de initiële beoordeling) die lidstaten volgens de KRMS moeten vervaardigen. En ten vierde komen er mogelijk zogeheten focusgroepen, waarin op informele wijze door een klein aantal personen wordt gediscussieerd over de KRMS.

3.1.1 Sociale cohesie

Sociale cohesie heeft raakvlakken met het begrip (collectief) sociaal kapitaal. Sociaal kapitaal gaat om de voordelen die je kunt halen uit contacten met andere mensen. Grofweg wordt sociaal kapitaal op twee manieren geïnterpreteerd: als individueel kenmerk (individueel sociaal kapitaal) en als kenmerk van een groep (collectief sociaal kapitaal). Collectief sociaal kapitaal overlapt daarmee het concept sociale cohesie.

Sociale cohesie is een breed begrip dat gaat over de samenhang tussen mensen. Het is de mate waarin mensen in hun gedrag en beleving uitdrukking geven aan hun betrokkenheid bij maatschappelijke verbanden in hun persoonlijke leven, als burger in de maatschappij en als lid van de samenleving. Het is een kenmerk van een groep of gemeenschap.

Sociale cohesie is grofweg op te delen in een drietal componenten: sociale participatie (gedragscomponent), gedeelde opvattingen (normen-en-waarden-component) en identificatie met de groep (belevingscomponent). In Nederland wordt de sociale cohesie binnen gemeenten regelmatig gemeten.

Sociale cohesie wordt vaak gezien als iets positiefs, maar het heeft ook negatieve kanten. Sociale cohesie binnen een groep betekent namelijk tegelijkertijd dat andere mensen, die niet tot die groep behoren, hieraan geen deel hebben. Sociale cohesie levert een scheiding op tussen mensen binnen en buiten de groep. Sterke interne sociale cohesie kan naast uitsluiting van anderen ook leiden tot groepsdruk en sterke sociale controle. De keuzevrijheid van een individu kan dan onder druk komen te staan (RIVM, 2010).

In de volgende paragrafen wordt het sociaal kapitaal van de drie gebruikersgroepen in verband gebracht met het mariene milieu en de Noordzee als ruimte. Er wordt, kortom, gekeken naar verbanden die deze groepen intern, met elkaar en met de overheid aangaan om hun relatie met de Noordzee te verbeteren of te verstevigen

3.2 Kustgemeenten

3.2.1 Kustbewoners

Belangrijke onderdelen van sociaal kapitaal van kustbewoners zijn sociale participatie en sociale banden met elkaar en met instituties (de overheid bijvoor-

beeld). De aanwezigheid van sociaal kapitaal van kustbewoners is voor een leefbare (lokale) samenleving van groot belang.

Er is echter geen rechtstreeks verband tussen sociaal kapitaal en de toestand van het mariene milieu. Veel aspecten van sociaal kapitaal richten zich niet rechtstreeks op de toename van nationale milieuprestaties. Een land kan een hoge mate van vertrouwen en veel kerkbezoek hebben maar dat hoeft zich niet per se te uiten in een betere toestand van het milieu (Grafton en Knowles, 2003: 17). Toch richt dit onderzoek zich wel op dat verband.

Er zijn weinig studies gedaan die specifiek zijn gericht op het sociale kapitaal van kustbewoners in Nederland. Toch zijn er enkele rapporten en beleidsstukken die er iets over zeggen. Zo brengt de kustgemeente Zandvoort de inzet van een derde van haar inwoners als vrijwilligers naar voren als een belangrijk onderdeel van haar sociaal kapitaal. De gemeente erkent dat zonder die vrijwilligers de Zandvoortse samenleving minder leefbaar zou zijn. De gemeente heeft daarom als doelstelling om de komende jaren vrijwilligers goed en breed te ondersteunen en het aantal nieuwe, met name jonge vrijwilligers, te doen stijgen (Gemeente Zandvoort, 2009). Bij kustgemeenten uit dit aspect van sociaal kapitaal zich bijvoorbeeld in collectieve acties om zwerfvuil van stranden te rapen.

Van de kustgemeente Hoek van Holland, een deelgemeente van Rotterdam, is al drie keer de zogeheten sociale index gemeten. De score van de sociale index voor Hoek van Holland bedroeg in 2008, 2009 en 2010 respectievelijk 7,8, 8,1 en 7,7 (Graauw en Van Putten, 2009). De sociale index drukt de sociale kwaliteit van de kustgemeente uit in vier aspecten: capaciteiten, leefomgeving, participatie en sociale binding. Indicatoren van sociale binding zijn de mate waarin bewoners zich thuis voelen in hun buurt (de ervaren binding) en of ze lang in de buurt wonen (mutaties). Bij het aspect participatie gaat het om indicatoren als werk hebben en naar school gaan, voldoende sociale contacten hebben, de deelname aan sociale en culturele activiteiten, en maatschappelijke inzet. Bij leefomgeving gaat het om de vraag of de leefomgeving stimuleert tot meedoen of belemmerend werkt. Een indicator die daaraan is verbonden is tevredenheid over fysieke voorzieningen (bronnen: www.cos.nl/sigt/handleiding.html en www.cos.rotterdam.nl). In bijna alle aspecten is Hoek van Holland dus sociaal sterk.

Verder is recentelijk een rapport verschenen over het sociale kapitaal van de provincie Zeeland (De Sociale Staat van Zeeland in 2009) waarin begrippen als sociale samenhang (insluiting), participatie, cultuur en veiligheid (met betrekking tot overstroming) worden gehanteerd (Smit, 2009). Een indicator voor sociale uitsluiting is het aandeel inwoners van een kustgemeente dat een eenzaam

bestaan leidt. Dat gaat dus om deelname, betrokkenheid en binding van mensen met het maatschappelijk leven.

Een indicator voor sociale cohesie is de mate van betrokkenheid van mensen onderling, bij maatschappelijke organisaties en andere sociale verbanden en bij de samenleving als geheel. Data hierover zijn te vinden bij het CBS en het Woononderzoek Nederland (WoON). De Zorgatlas van het RIVM (www.zorgatlas.nl) bevat de scores voor sociale cohesie van Nederlandse gemeenten - dus ook van kustgemeenten - in 2008.

3.2.2 Kustgemeenten

Sociale bindingen (bonds)

Bij het sociaal kapitaal van de kustgemeenten gaat het ten eerste om sociale bindingen (bonds) binnen de eigen groep van kustgemeenten. Dat kan worden geïllustreerd door de vereniging van kustgemeenten, KIMO. 27 kustgemeenten zijn aangesloten bij KIMO. KIMO heeft als doelstelling het stoppen van de verontreiniging van de Noordzee. De vereniging KIMO Nederland is sinds 1999 een onderafdeling van KIMO Internationaal. In 2002 zijn ook Belgische gemeenten lid geworden van KIMO Nederland. De naam is toen veranderd in KIMO Nederland en België. De vereniging KIMO Nederland is een vereniging van lokale overheden die haar doelstellingen in overleg met andere overheden en organisaties wil bereiken. Haar leden zijn gekozen volksvertegenwoordigers. Van KIMO Nederland en België zijn gemeenten lid die belangen hebben op en in de noordelijke zeeën en kustwateren. Volgens KIMO kunnen deze belangen zijn: toerisme, recreatie, visserij, natuur en industrie. Op de Noordzee vinden enorm veel activiteiten plaats waarvan de gevolgen direct of indirect voelbaar zijn bij kustgemeenten. Als individuele gemeente is het moeilijk om daar invloed op uit te oefenen. Het KIMO is daar wel toe in staat. In de praktijk blijkt dat incidenten of bijna-incidenten op de Noordzee nauwelijks worden bekendgemaakt aan gemeentebesturen. Het KIMO zorgt voor informatieverbreiding. De vervuiling van de stranden is niet een onderwerp dat alleen in één gemeente speelt. Door gezamenlijke standpunten hierover in te nemen en krachten te bundelen kan meer tot stand gebracht worden.

Sociale bruggen (bridges)

Ten tweede betreft het sociale bruggen (bridges) met andere groepen. Dat kunnen andere gebruikersgroepen van de Noordzee zijn, waarbij het gaat om de mate van contact met andere gebruikersgroepen van de Noordzee en het

komen tot collectieve actie. Hierbij kan worden gedacht aan contacten met visserijgemeenten, die deels ook al vertegenwoordigd zijn binnen KIMO. KIMO Nederland en België, Stichting de Noordzee en Rijkswaterstaat zetten zich gezamenlijk in voor schonere stranden en een schonere Noordzee.

Sociale verbindingen (links)

Het derde aspect van sociaal kapitaal van kustgemeenten zijn sociale verbindingen (links) van kustgemeenten met instituties zoals overheidsinstanties, zoals de relatie tussen de groep van kustgemeenten en de provincie, bijvoorbeeld in de Provinciale Overlegorganen voor de Kust (POK's) of in contacten met ministeries en andere stakeholders bij het KRMS-overleg en het Natura 2000-overleg.

KIMO participeert ook in tal van Europese overleggen en wordt internationaal naar zijn mening ten aanzien van het milieu en veiligheid in de noordelijke zeeën gevraagd. Op deze wijze hebben lokale overheden in Europa invloed op het nationale en internationale beleid dat ten aanzien van de noordelijke zeeën wordt gemaakt en uitgevoerd (bron: Milieudienst IJmond).

3.3 Visserij en visserijgemeenschappen

Sociale bindingen (bonds)

Een belangrijke bindende factor voor visserijgemeenschappen is de visserij-economie, -traditie en -cultuur. In een toespraak¹ haalde de toenmalige minister van LNV, mevrouw Verburg, de eerste zinnen uit de brochure over het Operationeel Programma van het Europees Visserijfonds aan:

'Nederland leeft al duizenden jaren met het water.
Nederland vecht al duizenden jaren tegen het water.
En Nederland oogst al duizenden jaren uit het water.
Dat maakt dat de visserijtraditie diep is geworteld in
de Nederlandse cultuur.'

Deze visserijtraditie is natuurlijk vooral sterk geworteld in de visserijgemeenschappen zelf. Dé Nederlandse vissersgemeenschap bestaat echter niet. In het Drijfverenrapport (Hoefnagel et al., 2004) wordt verondersteld dat ondanks de

¹ Toespraak van de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit bij de start van het Europees Visserijfonds, 4 maart 2008.

niet volledige homogeniteit van de categorie Nederlandse vissers er een sociaal cultuurpatroon te ontdekken is bij deze relatief kleine en bijzondere beroepsgroep. In een vergelijking tussen Europese vissers stelt Rob van Ginkel (1998): 'Natuurlijk zijn er culturele verschillen tussen vissersgemeenschappen, maar er zijn ook belangrijke overeenkomsten tussen culturen van Europese kustvissers en vissersgemeenschappen.' Van Ginkel beschrijft het proces van hoe iemand visser wordt, hoe het beroep en de beroeps cultuur overgaan van vader op zoon, hoe de bemanning wordt gerekruteerd uit de gemeenschap en de familie en dat de visserijbedrijven vaak familiebedrijven zijn met een belangrijke rol voor vissersvrouwen (de bemanning aan de wal).¹ Deze 'formule' garandeert flexibiliteit in de zin dat het in mindere tijden makkelijker is om meer te vergen van de bemanning voor minder opbrengst. In sommige vissersculturen nemen vrouwen beleidstaken over van vissers gedurende hun soms langdurige afwezigheid.

Vissersculturen worden regelmatig geportretteerd als egalitair, wat in Nederland ook in de hand wordt gewerkt door de familierelaties aan boord en het maatschapcontract. Hoewel de werkelijkheid lang niet altijd egalitaire verhoudingen laat zien, is het ideaal wel aanwezig. In de maritieme sociaalwetenschappelijke literatuur worden vissers ook vaak als coöperatieve individualisten gekenschetst. Het ene, individualisme, sluit het andere, samenwerken, niet uit. De literatuur wijst ook uit dat vissers wel competitief zijn en niet al hun kennis en informatie met collega's willen delen, bijvoorbeeld over vangstposities en vangsten, hoewel ze niet als oncollegiaal willen overkomen. Zij zoeken hierin een balans. Aan wal worden de reputaties van schippers en bedrijven besproken met elkaar. Gebeurtenissen zoals verjaardagen, trouwerijen, begrafenissen, zijn belangrijk om sociale relaties te verstevigen, spanningen te ontladen, conflicten op te lossen en nieuwtjes en informatie uit te wisselen. Vissers zijn trots op hun beroep, maar maken zich zorgen dat ze tot een 'uitstervende soort' gaan behoren (Van Ginkel, 1998).

Vissers zijn verenigd in diverse lokale en landelijke verenigingen en producentenorganisaties (PO's). Op gemeentelijk niveau zijn vissersgemeenten met elkaar verbonden middels de Vereniging van Visserijgemeenten, die onder andere als doel heeft subsidies te verkrijgen uit het Europees Visserijfonds (EVF). Relevante (Noordzee)visserijgemeenten zijn aangesloten bij KIMO.

¹ Vgl. Hoefnagel en Smits, 2000.

Sociale bruggen (bridges)

Het Productschap Vis is een organisatie die de overheid (ministerie van LNV) en de vissector verbindt. Een productschap is een publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie (pbo), waarin organisaties van werkgevers en werknemers per sector samenwerken. De overheid houdt toezicht en delegeert bepaalde taken aan de schappen, zoals het uitschrijven van verordeningen die bindend zijn voor de hele sector. Het Productschap Vis staat onder leiding van een bestuur dat wordt gevormd door organisaties van onder meer vissers, viskwekers, veilingen, (detail)handelaren, visverwerkers en vakbonden. Het Productschap Vis wordt dus bestuurd door de sector zelf (productschapvis.nl). De volgende organisaties zijn vertegenwoordigd in het bestuur:

- Nederlandse Vissersbond;
- Vereniging van Schippers-Eigenaren;
- Redersvereniging voor de Nederlandse Zeevisserij;
- Federatie van Visserijverenigingen;
- Combinatie van Beroepsvissers;
- Nederlandse Vereniging van Viskwekers;
- CNV BedrijvenBond;
- FNV Bondgenoten;
- Visfederatie;
- Verbond van de Nederlandse Visdetailhandel;
- Centrale Vereniging voor de Ambulante Handel;
- Nationaal Overleg Visafslagen;
- Producentenorganisatie van de Nederlandse Mosselcultuur.

Sociale verbindingen (links)

In de afgelopen jaren zijn er door de vissector convenanten afgesloten waarin afspraken zijn gemaakt met betrekking tot duurzaamheid. Het maatschappelijk convenant Noordzeevisserij (juni 2008) is afgesloten tussen Nederlandse producentenorganisaties, het Productschap Vis, Stichting de Noordzee, het Wereldnatuurfonds en het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV). Doel ervan is een duurzame en maatschappelijk gewaardeerde Noordzee-(kotter)visserij.

Binnen vijf belangrijke thema's zijn gezamenlijke ambities geformuleerd en concrete afspraken gemaakt. De convenantpartners werken ieder vanuit hun eigen kennis, ervaring en verantwoordelijkheid samen aan de overgang naar een duurzame en maatschappelijk gewaardeerde Noordzeevisserij. De vijf thema's zijn:

1. aanbod duurzame vis/certificering;
2. communicatie;
3. onderwijs en scholing;
4. invulling beschermde gebieden voor Natura 2000 en OSPAR;
5. bestandsbeheer.

Het maatschappelijk convenant Duurzame Voordelta (juli 2008) is afgesloten tussen de minister van LNV, de minister van Verkeer en Waterstaat, de Vereniging Natuurmonumenten, Stichting de Noordzee, het Productschap Vis en het Havenbedrijf Rotterdam. De overeenkomst beschrijft het samengaan van natuur en visserij in het Natura 2000-gebied de Voordelta. De partijen proberen Natura 2000, de natuurcompensatie voor uitbreiding van de Rotterdamse haven en de commerciële visserij in de Voordelta met elkaar in overeenstemming te brengen.

Participatie is een belangrijk voorbeeld van sociale verbindingen (links). vissers participeren doordat ze vertegenwoordigd zijn in Europese fora (bijvoorbeeld in Europêche). De Noordzeevissersgemeenten zijn via KIMO vertegenwoordigd bij overleg met betrekking tot KRMS-maatregelen. De visserij wordt in dit overleg vertegenwoordigd door het Productschap Vis.

3.4 Recreanten

Belangenorganisaties van recreanten geven een diffuus beeld van de mate van organisatie en sociale banden. Er zijn verscheidene landelijke bonden, associaties en verenigingen die zich inzetten voor het Noordzeetoerisme, hetzij direct, hetzij als onderafdeling binnen een overkoepelende organisatie. In hoeverre ze samenwerken is niet geheel duidelijk. De meeste organisaties hebben contacten in het buitenland met zusterorganisaties. Het behouden van locaties om te watersporten op en in de Noordzee is een belangrijk speerpunt van alle watersportorganisaties. Om dit te bereiken probeert men het Noordzeebeleid vooral met betrekking tot de ruimtelijke ordening te beïnvloeden. De ANWB was uitgenodigd voor de KRMS-workshop over de Goede Milieutoestand (op 10 juni 2010) en voor de Brainstormsessie op 19 januari 2010 ten behoeve van de voorbereiding van het opstellen van de Initiële Beoordeling in het kader van KRMS (niet aanwezig).

Hieronder noemen wij een aantal watersportverenigingen:

- *Koninklijke Nederlandse toeristenbond ANWB* behartigt de belangen van zijn leden op het gebied van recreatie, toerisme, verkeer en vervoer. Hierbij zal hij zich, waar nodig, mede inspannen voor het behoud en de verbetering van de kwaliteit van het milieu, evenals van landschappelijke en cultuurhistorische waarden.
- *Sportvisserij Nederland* heeft onder andere als doel het scheppen van optimale mogelijkheden voor de uitoefening van de sportvisserij in Nederland door het vertegenwoordigen van de belangen van de sportvisserij als belangrijke vorm van recreatie op landelijk en internationaal niveau.
- De overkoepelende *Watersportbond* heeft een afdeling 'Zout' voor de Waddenzee en de Noordzee. Het uitgangspunt van watersportverenigingen is dat watersportactiviteiten (zeilen, surfen, kitesurfen, enzovoort) op zee zo veel mogelijk ongehinderd door moeten kunnen gaan.
- De *NKV* is de Nederlandse Kitesurfers Vereniging die opkomt voor de belangen van alle kitesurfers in Nederland. Haar belangrijkste doelstellingen zijn onder andere het behouden van toegang voor kitesurfers tot de Nederlandse wateren en het promoten en vergroten van de veiligheid op bestaande kitesurfspots.
- *Holland Surfing Association* is een surforganisatie. De twee laatste organisaties bestaan buiten de Watersportbond.

Er zijn talloze lokale duikverenigingen en duikscholen die opereren onder verschillende nationale en internationale organisaties. De belangrijkste Nederlandse organisatie is de NOB - Nederlandse Onderwatersport Bond.

De NOB is een organisatie van duikverenigingen waarbij meer dan 240 Nederlandse duikclubs zijn aangesloten. Het is de grootste en ook de enige erkende sportduikorganisatie van Nederland, die sportduik- en instructeuropleidingen aanbiedt op elk niveau.

3.5 Conclusie

Geconcludeerd kan worden dat kustgemeenten, visserijgemeenschappen en recreanten op alle drie niveaus verbanden aangaan, en dat recreanten vooral binding (bonds) hebben met eigen specifieke groepen; een paar grote organisaties zoals de ANWB en Sportvisserij Nederland gaan op alle drie niveaus verbanden aan.

Uit literatuur- en internetonderzoek blijkt dat de volgende indicatoren van sociaal kapitaal voldoen aan de gestelde criteria: sociale cohesie in kustgemeenten en visserijgemeenten, collectieve acties van kustgemeenten en bewoners om zwerfvuil van stranden te rapen en collectieve acties van vissers om meegevangen vuil aan wal te brengen, en de mate van participatie van de doelgroepen bij de implementatie van de Kaderrichtlijn Marien.

	Criteria/ algemeen	Indicator	Jaar onderzoek
Sociaal kapitaal	Sociale cohesie	Mate van verbondenheid met de buurt - in kustgemeenten	2008
		- in visserijgemeenten	2008
	Bonding en bridging	Collectieve acties - zwerfafval van stranden rapen op initiatief van gemeenten	2009
		- opgevist zwerfvuil aangeland door vissers	2004
	Linking	- Participatieverhouding van uitgenodigde represen- tanten van groepen bij implementatie KRMS	2010

4 Gebruikswaarde

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk beschrijven we de gebruikswaarde van de Noordzee voor kustgemeenten, vissers en recreanten.

Bij gebruikswaarde, gezien vanuit het sociale belang, gaat het om de volgende aspecten:

1. gelijke toegang;
2. eerlijke verdeling van de kosten en opbrengsten;
3. en participatie; de creatie van keuzemogelijkheden in de betrokken ruimte en de deelname van uiteenlopende sociale groepen in de besluitvorming omtrent de keuzen met betrekking tot de Noordzee (cf Hooimeijer et al., 2001).

Dit laatste aspect beschouwen we als 'linking' en scharen we om die reden onder sociaal kapitaal. Het ministerie van VROM (2005) stelt het als volgt:

'Van een hoge gebruikswaarde is sprake als de ruimte op een veilige wijze gebruikt kan worden voor verschillende functies (zoals wonen en werken, maar ook recreëren en verplaatsen), deze functies elkaar niet hinderen, ze elkaar zo mogelijk versterken en ze toegankelijk zijn voor alle bevolkingslagen en -groepen.'

4.1.1 Toegankelijkheid

Gezien vanuit het begrip sociale rechtvaardigheid gaat het bij toegankelijkheid om de gelijke toegang tot essentiële hulpbronnen voor het bestaan, zoals werk, wonen, onderwijs, gezondheidszorg en vrijetijdsbesteding.

Met betrekking tot de toegankelijkheid van hulpbronnen in de Noordzee kan worden gedacht aan vragen als: in hoeverre kunnen mensen die een eigen visserijbedrijf willen starten dat ook realiseren? Dit is onder andere afhankelijk van de mogelijkheid vangstrechten te verwerven. In de praktijk blijkt dit in Nederland bijna alleen mogelijk voor visserszonen met vaders die al vangstrechten en een schip bezitten.

In ruimtelijke zin betreft toegankelijkheid niet alleen de locatie van die hulpbronnen, maar ook de ruimtelijke beperkingen bij het bereiken van die hulpbron-

nen. Zo is het strand of de kust in veel landen deels privébezit en is de toegankelijkheid hiermee beperkt. Dit geldt niet voor de Nederlandse kust. De kust en het strand in Nederland kunnen opgevat worden als openbare ruimte en vormen daardoor een belangrijk uitgangspunt voor ontmoeting. Hier ligt een directe link met toegankelijkheid vanuit een sociaal belang (Hooimeijer et al., 2001: 37).

Een andere vraag die gesteld kan worden is in hoeverre het mogelijk is een kustwoning te verwerven als men dit wenst (toegankelijkheid van de kustwoningmarkt).

4.1.2 Verdeling sociale kosten en opbrengsten

Een tweede aspect van de gebruikswaarde is de eerlijke verdeling van de sociale kosten en opbrengsten die gemoeid zijn met de ontwikkeling en het beheer van hulpbronnen. Hier kan men bijvoorbeeld denken aan de (sociale) kosten van vervuiling van de Noordzee als gevolg van de exploitatie van de Noordzeehulpbronnen, of van lozingen en de negatieve invloed daarvan op de natuur en de beleving van de Noordzee van recreanten en kustbewoners.

4.1.3 Ruimtelijke keuzemogelijkheden

Bij sociale keuze kan men denken aan de reeks van ruimtelijke mogelijkheden die de Noordzee kan bieden voor gebruikers, bijvoorbeeld de keuze van de locaties van Marine Protected Areas en de activiteiten die zich daar kunnen afspeelen. Daarbij gaat het om het doelbewust creëren van keuzemogelijkheden in de ruimte (de Noordzee) voor verschillende groepen. Het gaat bij sociale keuze ook om de deelname van uiteenlopende sociale groepen in de besluitvorming omtrent het gebruik en de inrichting van de Noordzee. Dit begrip vertalen wij naar het begrip 'participatie' ofwel 'linking' en komt aan de orde binnen het deelaspect 'sociaal kapitaal' (zie hoofdstuk 3).

4.2 Kustgemeenten

Voor kustbewoners zijn werkgelegenheid, wonen, schone en veilige stranden, jachthavens, de zee en het uitzicht belangrijke hulpbronnen die het wonen aan de kust aantrekkelijk maken.

Toegankelijkheid voor de kustbewoners tot die natuurlijke en sociaaleconomische hulpbronnen is van essentieel belang.

Bepaalde ingrepen in de ruimtelijke inrichting en ook bepaald gebruik van de Noordzee kunnen zorgen voor een bepaalde verdeling van de sociale kosten en opbrengsten tussen enerzijds de kustgemeenten en anderzijds andere gebruikersgroepen en/of de rest van de samenleving. De vraag is in hoeverre kustgemeenten opdraaien voor de negatieve externe effecten van het gebruik van de Noordzee. De aanleg van een windpark voor de kust van een gemeente kan negatieve effecten hebben op de belevingswaarde van de Noordzee door de kustbewoners. Het windpark levert het energiebedrijf geld op, het levert de samenleving schonere energie op, maar wat kost het de kustgemeente? Wat levert het de kustgemeente op? Dergelijke verdelingsvraagstukken spelen ook bij bijvoorbeeld de aanleg van de Maasvlakte, de aanwijzing van een Natura 2000-gebied in de Noordzee, het plastic afval van schepen dat terecht komt op de stranden van de kustgemeenten, olieverontreiniging van stranden, het versterken van de kust met behulp van zandsuppleties ten behoeve van de veiligheid (in verband met de zeespiegelstijging door klimaatverandering).¹

Aan de andere kant kan de toegankelijkheid door allerlei ingrepen voor de kustbewoners vergroot zijn en kunnen hieruit sociale baten ontstaan zijn.

Een punt is de mogelijkheid voor nieuwe bewoners of kinderen van huidige bewoners om een eigen huis te kopen of een huis te huren aan of bij de kust. Het is overal in Europa zo dat wonen aan de kust de laatste decennia steeds duurder is geworden. Dit maakt de toegankelijkheid met betrekking tot wonen duidelijk kleiner.

In Nederland kan men vijf typen platteland onderscheiden, aldus een recent onderzoek (Vermeij en Mollenhorst, SCP, 2008).

Tabel 4.1		Vijf typen platteland		
	Aantal gebieden	Inwoners (%)	Oppervlakte (%)	
Het gesloten platteland	1.296	32	50	
Het dorpse platteland	459	51	28	
Het woonplatteland	423	5	11	
Het elitaire platteland	179	4	5	
Het stedelijke platteland	104	6	2	

Bron: SCP (2008).

¹ Hoewel dit een zeer interessant onderwerp is, kunnen we het binnen deze studie niet uitwerken.

Men stelt in dit rapport: 'Het elitaire platteland zien we vooral in de aantrekkelijke gebieden in de nabijheid van steden en dan vooral de Randstad. Zo is een groot deel van de Noordzeekust en de Utrechtse Heuvelrug elitair platteland, maar ook in het zuiden van de Veluwe, ten noorden van Arnhem en ten zuiden van de Hondsrug in Drenthe bevinden zich clusters van exclusieve gebieden. Een relatief groot percentage van de oppervlakte (26%) bestaat uit natuur en binnenwater.' De auteurs stellen: 'Dat het hier om gewilde gebieden gaat, blijkt ook uit het goede inkomen en het hoge opleidingsniveau van de bevolking. Daarbij is de gemiddelde woz-waarde op het elitaire platteland beduidend hoger dan in de andere plattelandstypen.'¹ De woz-waarde van woningen in kustgemeenten is bekend.

4.3 Visserij en gemeenschappen

In beginsel had de visserij tot voor kort overal toegang tot het Nederlandse deel van de Noordzee, mits zij de activiteiten van nationaal belang niet belemmerde (windmolenparken bijvoorbeeld). Het belang van bepaalde vormen van visserij (bijvoorbeeld staand want, mosselinvang, garnalen) is mede reden voor het weren van permanente bebouwing in de 12-mijlszone. Hiermee wordt rekening gehouden bij de nadere afweging van activiteiten binnen de 12-mijlszone. Het nationale beleid is gericht op het bevorderen van een verantwoorde visserij en een evenwichtige exploitatie, het streven naar evenwicht tussen visserij en natuur.

De verduurzamingsslag die nu binnen de visserijsector is ingezet, zal leiden tot onder andere beduidend minder bodemberoering en toenemende mogelijkheden voor mariene aquacultuur. Dit lijkt een samengaan van visserijactiviteiten met andere functies steeds meer haalbaar te maken (ministeries van V&W, VROM en LNV, 2009). Wel zijn er bepaalde gebieden voor bepaalde typen visserij gesloten (scholbox en 12-mijlszone voor grote kotters met meer dan 300 pk) en zijn tegenwoordig bepaalde gebieden in de voordelta niet meer toegankelijk.

¹ Toch omvat de categorie niet alle elitaire plattelandsgebieden. Aantrekkelijke en dure dorpen, zoals Blaricum, Loenen aan de Vecht en Bergen in Noord-Holland, zijn wegens hun centrumfunctie geïnclassificeerd in het dorpse platteland. En ook in de andere typen zijn dure gebieden vertegenwoordigd (SCP, 2008, Vermeij en Molenhorst).

4.4 Recreanten

In beginsel heeft recreatie overal toegang binnen de kaders van afstemming met het mariene systeem (KRMS, Natura 2000) en met de activiteiten van nationaal belang (scheepvaart, olie- en gaswinning, defensie, zandwinning en windenergie), mits de activiteiten van nationaal belang niet belemmerd worden. Binnen de 12-mijlszone vertegenwoordigen recreatie en toerisme een groot maatschappelijk economisch belang. Het belang van recreatie is mede reden voor het weren van permanente bebouwing in de 12-mijlszone (ministeries van V&W, VROM en LNV, 2009).

Het uitgangspunt van alle verenigingen van watersporters is dat watersport-activiteiten op zee zo veel mogelijk ongehinderd door kunnen gaan.

4.5 Conclusie

Bij gebruikswaarde gezien vanuit het sociale belang gaat het om de volgende aspecten:

1. *Gelijke toegang*

Op basis van onze eigen expertise en uit ons literatuur en internet onderzoek blijkt dat binnen het gegeven onderzoekstijdbestek verschillende indicatoren binnen het aspect 'gelijke toegang' voldoen aan de gestelde criteria. Name-lijk de mate van toegankelijkheid van stranden voor invaliden; de mate van toegankelijkheid voor vissers van visserijgebieden en de mate van toeganke-lijkheid van de woningmarkt van kustgemeenten.

2. *Eerlijke verdeling van de kosten en opbrengsten*

Voor het gebruikswaarde aspect 'de eerlijke verdeling van kosten en op- brengsten' was het niet mogelijk indicatoren te vinden die aan de gestelde eisen voldeden, wel wordt tijdens dit onderzoek een andere studie door het LEI uitgevoerd naar de 'Analysis of the cost of avoiding degradation of the Dutch North Sea Environment' (Oostenbrugge et al., 2010) en is hiermee dus deels aanvullend op dit onderzoek.

3. *Participatie*

Voor het gebruikswaardeaspect 'de creatie van keuzemogelijkheden en de deelname van uiteenlopende sociale groepen in de besluitvorming omtrent de keuzen met betrekking tot de Noordzee' is de indicator te vinden in het schema van hoofdstuk 3 bij 'linking'.

	Criteria/ algemeen	Indicator	Jaar onderzoek
Gebruikswaarde	Toegang	Toegang stranden voor invaliden	2010
		Visserijgebieden NL	2010
		Kustwoningmarkt; Woz-waarde woningen in kustgemeenten	2008

5 Belevingswaarde

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk beschrijven we de belevingswaarde van de Noordzee voor de gebruikersgroepen. In tegenstelling tot de voorgaande hoofdstukken wordt de belevingswaarde niet per groep beschouwd omdat de meeste aspecten van de belevingswaarde gelden voor alle individuen en groepen.

Bij de belevingswaarde van de Noordzee gaat het om het ontstaan van vermindering of verhoging van de schoonheidsbeleving door bijvoorbeeld veranderingen in het Noordzeelandschap en veranderingen in voorkeuren van de bevolking (Buijs, 2004).

De drie belangrijkste aspecten van de belevingswaarde die vervlochten zijn met schoonheidsbeleving, zijn:

1. *Verbondenheid: a) waardering grote wateren*

De toename of afname van de aantrekkelijkheid en schoonheid van de Noordzee en de mate van tevredenheid van verschillende gebruikers van de Noordzee kunnen bijdragen tot een verandering in de mate van verbondenheid met de Noordzee.

Verbondenheid: b) Culturele identiteit

Culturele en cultuurhistorische aspecten dragen eraan bij dat grote wateren in Nederland een sterke identiteit hebben.

2. *Leefomgeving*

Belevingswaarde speelt een belangrijke rol in de leefomgeving. Daarbij gaat het om cultureel besef en diversiteit, menselijke maat, aanwezigheid van karakteristieke kenmerken (identiteit) en afleesbaarheid van (cultuur)historie en schoonheid. Ook moet in dit verband gedacht worden aan ruimtelijke variatie (in bijvoorbeeld vorm, kleur en textuur, maar ook wat betreft afmetingen, harmonie en contrast, drukte en stilte, geluid en stank).¹

3. *Veiligheid*

Incidenten op de Noordzee (aanvaringen, vervuiling, verdrinking) kunnen ertoe leiden dat de mate van beleving van veiligheid verandert.

¹ Nota Ruimte: Ruimte voor ontwikkeling (<http://www.vrom.nl/notaruimteonline/0201030300.html>), H1.

5.2 Verbondenheid

a) *Waardering grote wateren*

Grote wateren vormen een bijzondere (natuur)categorie als het gaat om de beleving van water (De Vries et al., 2008). Een vergelijking van de waardering van verschillende typen waterlandschappen laat zien dat groot water (na bergwater) het mooist gevonden wordt (Herzog, 1985). Fysieke, cognitieve, functionele en culturele aspecten dragen mogelijk bij aan deze hoge waardering.

Fysieke aspecten

Fysieke kenmerken van grote wateren zijn de verre horizon, openheid, samenhang, donkerte, rust en ruimte. Zoals eerder beschreven heeft onderzoek van Herzog (1985) empirisch aangetoond dat openheid en ruimte, samenhang en rust zorgen voor een hoge waardering. Een hoge waardering wordt mogelijk ook veroorzaakt doordat bij grote oppervlakten het water altijd in beweging is door de voortdurende golflslag. Naast de golven spelen de getijdenwerking en de extreme weersgevoeligheid van het uiterlijk van grote wateren een rol in de voortdurende gedaanteverandering. Door de weerspiegeling van de lucht in het water verandert de kleur van grote wateren met die van de lucht.

Cognitieve aspecten

Onderzoek aan de Nederlandse kust heeft inzicht gegeven in de cognitieve ervaringen, die mogelijk ook bijdragen aan een positieve waardering, die grote wateren bieden (Jacobs, 1999).

Een paar voorbeelden hiervan zijn:

- het ervaren van een leeg landschap. Het lege kustlandschap biedt bij uitstek de mogelijkheid om afstand te nemen van de alledaagse beleving van de werkelijkheid, omdat de elementen uit die alledaagse werkelijkheid ontbreken;
- het ervaren van de oneindigheid van de ruimte, maar ook de begrensdheid. Door een ononderbroken uitzicht op de horizon kan men een gevoel van vrijheid ervaren. Aan de andere kant zijn aan de kust de grenzen tussen lucht en land en tussen zee en lucht scherp aanwezig, waardoor men een op natuurlijk wijze begrensde ruimte kan ervaren;

- het ervaren van tijd, zowel de eeuwigheid als de tijdelijkheid. Door de natuurlijke ritmen van de golfslag, eb en vloed, dag en nacht en de seizoenen kan men een gevoel van onmetelijke tijd ervaren, maar de voortdurende veranderlijkheid kan ook een ervaring van vergankelijkheid teweegbrengen.

Functionele aspecten

Grote wateren hebben ook een functionele waarde. Watersporters maken bijvoorbeeld veel gebruik van grote wateren. Uit een onderzoek van De Bruin en Klinkers (1995) blijkt dat verschillende typen watersporters (surfers, motorbootvaarders, enzovoort) sterke overeenkomsten vertonen in de doelen die ze nastreven bij hun activiteit. Belangrijke doelen die vrij algemeen gelden zijn: zich vrij voelen, geestelijk ontspannen, ruimte, rust en de natuur ervaren. Beroepsvissers geven ook aan dat deze doelen voor hen een belangrijk deel van de aantrekkelijkheid van het beroep uitmaken (Hoefnagel et al., 2004). De relatieve ongeschondenheid van grote wateren is hierbij van belang.

b) Culturele en cultuurhistorische aspecten: Culturele identiteit

Culturele en cultuurhistorische aspecten dragen eraan bij dat grote wateren in Nederland een sterke identiteit hebben. Voorbeelden van dergelijke aspecten zijn de visserij, de rijke zeevaarthistorie en de niet aflatende strijd tegen het water. Deze culturele identiteit komt ook tot uitdrukking in Nederlandse literatuur, schilderkunst en cultureel erfgoed, zoals te ervaren is in maritieme musea.

5.3 Leefomgeving

Woongenot en buurtbeleving

Bij de belevingswaarde gaat het om de mate waarin kustgemeenten, kustbewoners en recreanten het gebruik van de Noordzee als ruimtelijk en marien milieu ervaren en waarderen. Bij de belevingswaarde van de Noordzee voor kustbewoners (visserijgemeenschappen), kan het net zoals voor toeristen/recreanten, gaan om de volgende aspecten (LNV, 2000):

- het ervaren van de dynamiek van wind, water, zand en zout op de grens van open water en droge kustzone;
- de openheid, weidsheid, stilte en duisternis voor de gehele kustlijn in noord-zuidrichting en loodrecht op het strand tot aan de zichtlijn ('schone horizon');

- het ervaren van de aanwezigheid van bijvoorbeeld vogels, vissen en zeezoogdieren.

Wanneer men in de buurt woont van de Noordzee of zelfs uitzicht heeft op de Noordzee en de Noordzee op de hierboven beschreven wijze ervaart, zal dit het woongenot mede bepalen.

Belevingswaarde strand, maritieme activiteiten en dergelijke

De waardering van de Noordzee kan ook gerelateerd worden aan beleving van maritieme activiteiten (visserij, scheepvaart, vissector en strandvondsten):

- recreatieve aantrekkelijkheid, zoals meevaren met vissers, het bezoeken van verwerkings- of toeleverende bedrijven, het kunnen bekijken van het onderwaterleven;
- verrassingen, bijvoorbeeld aanspoelsels op het strand voor strandwandelaars, wat men onder water tegen kan komen bij zwemmen of duiken;
- afwisseling in en rond de havens, zoals diversiteit van boten en aangeboden producten op de afslag en de vismarkten;
- mysterie, het ongekende, het vermoeden van niet gekende zaken onder water, het gevoel van een groot, onaangetast geheel (Berends et al., 2000: 37).

Aantasting ruimtelijke kenmerken

Uit belevingsonderzoek blijkt inderdaad dat objecten in de Noordzee, zoals olie- en gaswinningplatforms en windmolens, een grote negatieve invloed hebben op de waardering van het landschap van de Noordzee. Vooral voor de kust van Friesland en Noord-Holland wordt het vrije uitzicht belemmerd door objecten.¹

Boorplatforms of andere productieplatforms, windturbines, hoogbouw aan de kust, jachthavens en vooroevers hebben invloed op de beleving van grote wateren. Boorplatforms hebben de grootste negatieve impact, gevolgd door windturbines en daarna hoogbouw (De Vries et al., 2008).

Ook in de Beleidsnota Noordzee 2009-2015 (p. 26) wordt gesteld dat een onbelemmerd vrij uitzicht langs vrijwel de gehele kust onderdeel van de belevingswaarde van de Noordzee is. In het beleid is uitgewerkt dat zichtbare permanente bouwwerken binnen de 12-mijlszone niet zijn toegestaan. Maar lokaal kan hiervan worden afgeweken. Zo mogen windturbines worden geplaatst langs de binnenrand van de 12-mijlszone.

¹ Bron: www.compendiumvoordeleefomgeving.nl, bezocht 7 juli 2010.

De belevingswaarde van de kust kan ook onder druk komen te staan als een vliegveld te dicht bij de kust wordt aangelegd. Ook de recreatiescheepvaart kan invloed ondervinden van de aanleg en aanwezigheid van een vliegveldiland. Een gedeelte van de ruimte rondom een dergelijk eiland zal dan immers misschien worden gesloten voor recreatievaart (ministerie van V&W, 1999, p. 8).

5.4 Veiligheid

Kustbescherming

De Nederlandse kust met duinen en dijken beschermt de helft van het landoppervlak tegen de zee. Dit gevoel van veiligheid is fundamenteel voor de Nederlandse bevolking. De invloed van bijvoorbeeld de klimaatverandering op de hoogte van de zeespiegel en de consequenties daarvan voor Nederland, en de maatregelen die daartegen genomen zullen worden, hebben invloed op het veiligheidsgevoel.

Vuil is onveilig

Volgens Stichting De Noordzee (2010) gaan de belevingswaarden van het strand en de zee door zwerfafval achteruit. Recreanten als wandelaars, duikers, surfers en zeilers ervaren troep op het strand als een grote ergernis. Van de Nederlanders stoort 93% zich aan afval (TNS NIPO). Jaarlijks wordt er aan de Scheveningse kust alleen al circa 400 ton afval opgeruimd en op Texel haalde men bij een opruimactie 30 ton afval op. Dit is echter niet allemaal afkomstig van dumping op zee, maar ook van kustrecreatie (Witteveen en Bos, 2008). Er zijn verschillende initiatieven ontplooid om zwerfvuil op het strand en in het water op te ruimen.

Na de Tweede Wereldoorlog is op meer dan tachtig plaatsen munitie in de noordelijke zeeën gedumpt. Deze munitie komt via doorroesten vrij in het milieu en spoelt aan op de stranden in Europa. Ook voor de Nederlandse en Belgische kust zijn dumpplaatsen van munitie uit de Eerste en Tweede Wereldoorlog. Vervuiling, zoals olievervuiling in zee en aan het strand, zorgt ook voor een aanslag op de belevingswaarde van de Noordzee. De vervuiling door industrieën en scheepvaart bedreigt nog steeds het ecologisch evenwicht van de noordelijke zeeën. Door hier nationaal en internationaal aan te werken kunnen de lokale overheden van kustplaatsen, vertegenwoordigd in KIMO, hierop invloed uitoefenen.

Op dit moment voldoet 1% van de kustlocaties niet aan de norm van de Europese Zwemwaterrichtlijn die in 2006 is vastgesteld. Het gaat om de kustlocatie in de provincie Noord-Brabant, waar naar schatting jaarlijks ongeveer 935.000 strandbezoeken plaatsvinden (Duiker et al., 2005). Volgens de strengere normen van de Blauwe Vlag blijkt echter dat de zwemwaterkwaliteit op een aantal kustlocaties minder goed is dan op grond van de EU-Zwemwaterrichtlijn verwacht. De Blauwe Vlag is een internationaal kwaliteitslabel dat de ANWB hanteert. Een zwemwaterlocatie kan voor de Blauwe Vlag in aanmerking komen als zij voldoet aan meerdere kwaliteitseisen zoals voldoende voorzieningen, voorlichting over zwemwater en de kwaliteit van het zwemwater. De zwemwaterkwaliteit wordt hiervoor gemeten aan de hand van fecale colibacteriën en fecale streptococci, terwijl de Europese Zwemwaterrichtlijn alleen fecale colibacteriën als indicator hanteert voor de zwemwaterkwaliteit. Niet alle kustlocaties komen in aanmerking voor de Blauwe Vlag, onder andere vanwege de zwemwaterkwaliteit. Vooral een aantal kustlocaties in Zuid-Holland zou niet aan de strengere criteria kunnen voldoen. Het bezoek aan deze locaties wordt geschat op ongeveer 4 mln. dagtochten van langer dan twee uur (Duiker et al., 2005, uit Witteveen en Bos, 2008). Kustgemeenten zetten zich individueel in om een Blauwe Vlag te kunnen laten wapperen aan hun strand(en).

5.5 Conclusie

Uit dit onderzoek blijkt dat er indicatoren zijn voor de volgende aspecten die voldoen aan de gestelde criteria (zie hoofdstuk 1) en de belevingswaarde kunnen uitdrukken:

- 1.a. verbondenheid met de schoonheid van grote wateren
Het gaat daarbij om de mate van verandering van de schoonheidsbeleving wanneer de Noordzeeruimte aangetast wordt door bijvoorbeeld windmolenparken;
- b. verbondenheid met culturele identiteit
De mate van waardering voor het maritiem cultureel erfgoed, afgemeten aan bezoekersaantallen van een aantal maritieme musea in twee jaar;
2. leefomgeving, de beleving en waardering van de leefomgeving door kustbewoners;
3. veiligheid, het aantal veilige en schone stranden.

De mate waarin het veiligheidsgevoel door klimaatverandering aangetast is, is een voorbeeld van een indicator die niet aan de criteria voldeed.

	Criteria/ algemeen	Indicator	Jaar onderzoek
Belevings- waarde	Verbondenheid		2008
	- grote wateren	Ruimtelijke aantasting	
	- culturele identiteit	Bezoekersaantallen maritieme musea	2010
	Leefomgeving	Woongenot kustbewoners	2006
		Buurtbeleving kustbewoners	2006
	Veiligheid	Blauwe Vlag stranden	2010

6 Toekomstwaarde

6.1 Inleiding

In dit hoofdstuk beschrijven we in hoeverre kustgemeenten, vissers en recreanten zich bezighouden met de toekomstwaarde van de Noordzee.

Bij toekomstwaarde gaat het om de kenmerken:

1. transitie en adaptatie: duurzaamheid, aanpassingsvermogen en flexibiliteit in de tijd, zowel wat betreft geschiktheid van de Noordzee voor nieuwe gebruiksvormen als wat betreft ontvankelijkheid voor nieuwe culturele, sociale en economische betekenissen;
2. sociale stabiliteit: de vraag welke groepen wel of niet kunnen (blijven) deelnemen aan het gebruik van delen van de Noordzee.

6.1.1 Transitie en adaptatie

De mogelijkheid van en bereidheid tot transitie (duurzame innovatie), waardoor sociale stagnatie dan wel ontwikkeling ontstaat, zijn van sociaal belang. In dit verband kan gedacht worden aan het stimuleren en mogelijk maken van duurzaam toerisme, het ontwikkelen van milieuvriendelijker visserijtechnieken, het tegengaan van vervuiling middels innovatieve technieken, milieuvriendelijke scheepsbouw.

6.1.2 Sociale stabiliteit: insluiting van sociale groepen

Bij de toekomstwaarde met betrekking tot de Noordzee spelen processen van sociale stabiliteit zoals insluiting dan wel het uitsluiten van groepen een belangrijke rol. Welke gebruikersgroepen mogen in de toekomst bijvoorbeeld binnen Marine Protected Areas recreëren en exploiteren?

Alle landen rond de Noordzee zijn bezig gebieden op zee te selecteren, die moeten worden beschermd. Op het Nederlandse deel van de Noordzee zijn tien natuurgebieden, waaronder vijf Marine Protected Areas (MPA's). Dat zijn gebieden die zich duidelijk onderscheiden van de omgeving en die op basis van de Vogel- en Habitatrictlijn en/of OSPAR-criteria bescherming verdienen (Stichting de Noordzee, 2010).

Sociale insluiting kan worden gedefinieerd als de mate waarin burgers in staat zijn om deel te nemen aan het sociale en economische leven, onder condities die hun welbevinden en individuele potenties stimuleren.

6.2 Kustgemeenten

Mensen geven graag een schoon milieu en dus ook een schone zee door aan hun (klein)kinderen. Hierbij hoort zeewater zonder probleemstoffen zoals zware metalen en bestrijdingsmiddelen, zodat het water veilig is voor het nageslacht (Witteveen en Bos, 2008). Voor kustgemeenten is het van groot belang dat hun stranden schoon en veilig zijn en blijven. Initiatieven om dit te bereiken zijn al eerder beschreven (bijvoorbeeld collectieve acties waarbij zwerfvuil van stranden en uit de zee wordt verzameld door vrijwilligers en vissers, en het werk van KIMO). Veel Nederlandse kustgemeenten hebben een Blauwe Vlag als keurmerk verworven.

Transitie naar duurzaam toerisme in kustgemeenten

Het Quality Coast-Programma (sinds 2006) voor kustgemeenten is een aanvulling op het Blauwe Vlag-Programma, dat alleen gericht is op stranden en jachthavens. Met Quality Coast krijgt de bezoeker bredere informatie over de vakantiebestemming. Door het behalen van het Quality Coast-keurmerk verkrijgt men internationale erkenning voor het streven naar een zo groot mogelijke kwaliteit in mens- en natuurvriendelijk toerisme. Ameland, bijvoorbeeld, kreeg het keurmerk omdat het de groei van het toerisme weet te combineren met het behoud van natuur en cultuur. De gemeente Ameland ziet dit als een aanmoediging om op dezelfde weg door te gaan en nog meer te investeren in het verduurzamen van het eiland en het toerisme. De komende jaren blijft de focus dan ook liggen op het verder ontwikkelen van alternatieve energiebronnen, het behoud van het (cultuur)landschap en de belangenbehartiging in internationale fora, zoals het KIMO.¹

Bij deelname aan het Quality Coast-Programma verbinden gemeenten zich om:

1. een basiskwaliteit voor recreatie en toerisme te garanderen waarin mens en natuur ('duurzaamheid') voorop staan;

¹ Websites ameland.nl en qualitycoast.nl.

2. een beleidsplan voor vijf jaar op te stellen en uit te voeren om die kwaliteit te verbeteren of te versterken als integraal onderdeel van het gemeentelijk beleid;
3. de uitvoering van dit beleidsplan elke twee jaar te evalueren;
4. objectieve en eerlijke informatie te bieden aan (potentiële) bezoekers over belangrijke aspecten van het toeristisch product.

Objectieve informatie

Vakantiegangers moeten vooraf goede antwoorden kunnen vinden op bijvoorbeeld de volgende vragen:

- Kun je als bezoeker genieten van de rijkdom aan natuurschoon en het cultureel erfgoed?
- Hoe goed wordt het natuurlijk en cultureel erfgoed beschermd en beheerd?
- Wat wordt gedaan aan milieu- en waterkwaliteit?
- Wat wordt gedaan om de eigen identiteit van de badplaats te versterken?
- Kun je als bezoekers de eigen identiteit nog ervaren?

6.3 Visserij en gemeenschappen

Transitie naar een duurzame visserij

Vissers hebben kennis van het ecosysteem waar ze dagelijks mee omgaan. Wanneer het om overbevissing gaat, was er een tendens om naar andere (Europese) vissers te wijzen of biologen te verdenken van verkeerde visbestands-schattingen. De hand wordt echter steeds vaker in eigen boezem gestoken. Adaptieve strategieën waarbij individuele en collectieve innovatieve ontwikkelingen met betrekking tot milieuvriendelijker visserijtechnieken en (onder andere) Marine Steward Council (MSC) certificeringstrajecten voor duurzaam gevangen vis in gang gezet zijn of worden, zijn de laatste jaren sterk in opkomst. Ook het tegengaan van het onnodig meevangen van bijvoorbeeld bruinvissen en andere dolfijnen wijst op de bereidwilligheid van vissers om mee te werken aan de verbetering van het Noordzee-ecosysteem. Uit een studie (Salz et al., 2008) blijkt dat van de geïnterviewde Noordzeevissers (N=119, meer dan 1/3 van de visserijbedrijven in 2007) ongeveer driekwart aangeeft ecologisch verantwoord te willen gaan vissen. De belangrijkste redenen om door te gaan met de visserij zijn:

- a. de liefde voor het vak (66%);
- b. de voortzetting van het familiebedrijf;

- c. de overtuiging dat er betere tijden zullen aanbreken voor de visserij (de laatste jaren gaat het economisch slecht met de visserij, onder andere vanwege de hoge olieprijs).

Driekwart van de kottereigenaren vindt dat zij deel uitmaken van een 'prachtige visserijtraditie' die ze willen voortzetten. Ruim de helft van de kottereigenaren hoopt dan ook dat hun kinderen ook visser worden en gelooft dat hun kinderen dat zelf ook willen. Men onderkent echter wel het probleem dat visserijscholen onvoldoende leerlingen werven.

Sociale stabiliteit: in/uitsluiting MPA's

Een probleem dat de visserij boven het hoofd hangt is de mogelijke uitsluiting van visserij in bepaalde gebieden op de Noordzee. Waar de zogenaamde Marine Protected Areas (MPA's) gesitueerd zullen worden is bekend, maar welke activiteiten er wel of niet mogen plaatsvinden is nog niet bekend. Vissers lobbyen met behulp van hun organisaties voor toegang, ook in de toekomst, tot een belangrijk deel van de Noordzee.

6.4 Recreanten

Transitie en adaptatie: recreatiedrukke en duurzaamheid

Het wordt in, op en aan het water in Nederland steeds drukker. Het aantal vaarbewegingen van zowel beroeps- als recreatievaart neemt toe en moderne vormen van kleine waterrecreatie (kitesurfen, waterscooters) worden steeds populairder (Hoenderkamp et al., 2008: 5). Deze druk kan conflicteren met duurzaamheidsaspecten van de Noordzee.

Sociale stabiliteit: in/uitsluiting recreanten

Gezien vanuit het sociale belang, of beter gezegd sociale rechtvaardigheid (Hooimeijer et al., 2001), gaat het bij de toekomstwaarde van de Noordzee voor recreanten om de mate waarin recreatie een plek heeft (of krijgt) in het meervoudig (multifunctioneel) gebruik van de Noordzee. Daarbij gaat het om de vraag in welke mate de overheid, of de samenleving als geheel, probeert recreanten mee of op te nemen (in te sluiten) zodat die gebruikersgroep in de toekomst voldoende of goed gebruik kan maken van de Noordzee. Hierbij werpt zich ook de vraag op of Noordzee recreanten hun activiteiten mogen uitoefenen binnen MPA's. Het gaat er dan om in hoeverre er wordt geïnvesteerd in (bepaalde delen

of misschien bewust verspreide delen van) de Noordzee ten behoeve van de recreanten, bijvoorbeeld in het uitbreiden van jachthavens. Daaronder vallen ook besluiten van overheden gericht op dergelijke investeringen. Worden er locaties voor recreanten (zeesportvissers, zwemmers, duikers, pleziervaarders, wandelaars en fietsers) in of aan de Noordzee ontwikkeld en financieel ondersteund, zodat deze in de toekomst breed toegankelijke plekken vormen, rekening houdend met meervoudig gebruik van de Noordzee?

Het Overlegorgaan Water en Noordzee (OWN) heeft gesteld dat de beroeps- en recreatievaart (pleziervaart) beleidsmatig gelijk moet worden behandeld. Het OWN stelde voor om de recreatievaart onder het beleidsterrein/de regio van het ministerie van V&W te brengen om verkokering van het recreatiebeleid te voorkomen (OWN, 2008). Waterrecreatie is voor geen enkel ministerie een kerntaak, ondanks de erkenning van het grote maatschappelijke en economische belang ervan.

6.5 Conclusie

Bij toekomstwaarde gaat het om de kenmerken:

1. transitie en adaptatie: duurzaamheid, aanpassingsvermogen en flexibiliteit in de tijd;
2. sociale stabiliteit: de vraag welke groepen wel of niet kunnen (blijven) deelnemen aan het gebruik van delen van de Noordzee.

1) Transitie en adaptatie

De indicatoren: aantallen Marine Stewardship Council (MSC)-certificaten en gestarte certificeringstrajecten van groepen vissers en vishandelaren, de mate van toepassing door vissers van milieuvriendelijker vistechneken en het aantal Quality Coast-keurmerken, die aangeven dat in kustplaatsen duurzaam toerisme mogelijk is, zijn geschikte indicatoren binnen het kenmerk transitie en adaptatie.

Een mogelijke indicator die niet verder onderzocht is, is het tegengaan van vervuiling middels innovatieve scheepsbouwtechnieken.

2) Sociale stabiliteit

Uit ons onderzoek blijkt dat de indicator de mate van insluiting of uitsluiting van vissers en recreanten binnen Marine Protected Areas (MPA's) binnen sociale stabiliteit voldoet aan de gestelde criteria.

	Criteria/ algemeen	Indicator	Jaar onderzoek
Toekomst- waarde	Transitie/ adaptatie	Marine Stewardship Council (MSC)-keurmerk	2010
		MSC-certificeringstraject	
		MSC Chain of Custody	2009
		Milieuvriendelijkere Vistechnieken	
	Sociale stabili- teit/insluiting	Quality Coast-keurmerk	2010
		Marine Protected Areas (MPA's)	2010

7 Nulmetingen van sociale indicatoren

7.1 Inleiding

In de voorgaande hoofdstukken is de eerste onderzoeksvraag 'welke indicatoren zijn geschikt om het sociale belang van de Noordzee voor de belangrijkste gebruikersgroepen en kustbewoners in beeld te brengen' beantwoord.

Aan de hand van deze indicatoren wordt het sociale belang van de Noordzee initieel beschreven en gewaardeerd. Deze indicatoren zijn in te delen in sociaal kapitaal en de waarden gebruikswaarde, belevingswaarde, toekomstwaarde en zijn in verband te brengen met initiatieven van één of meer gebruikersgroepen.

De volgende indicatoren worden geschikt geacht om het sociale belang van de Noordzee in beeld te brengen.

Sociaal belang	Criteria/ algemeen	Indicator	Kust- gem.	Vissers	Recre- anten
Sociaal kapitaal	Sociale cohesie	Mate van verbondenheid met de buurt	X	X	
Sociaal kapitaal	Bonding en bridging: collectieve acties	Zwerfafval stranden, zwerfvuil vissers	X	X	
Sociaal kapitaal	Linking: participatie	Participatie implementatie KRMS	X	X	X
Gebruikswaarde	Toegang strand voor invaliden	Blauwe Vlag	X		X
Gebruikswaarde	Toegang woningmarkt	Woz-waarde	X		
Gebruikswaarde	Toegang visserijgebieden	%		X	
Belevingswaarde	Verbondenheid grote wateren	Aantasting ruimtelijkheid	X	X	X
Belevingswaarde	Verbondenheid: culturele identiteit	Bezoek maritieme musea			X
Belevingswaarde	Veiligheid	Keurmerk Blauwe Vlag	X	X	X

Sociaal belang	Criteria/ algemeen	Indicator	Kust- gem.	Vissers	Recre- anten
Belevingswaarde	Leefomgeving	Woongenot en buurtbeleving	X	X	
Toekomstwaarde	Sociale stabiliteit/ insluiting	Marine Protected Areas		X	X
Toekomstwaarde	Transitie/adaptatie	Marine Stewardship Council-keurmerk		X	
Toekomstwaarde	Transitie/adaptatie	Milieuvriendelijkere Vistechnieken		X	
Toekomstwaarde	Transitie/adaptatie	Quality Coast	X	X	X

In de volgende paragrafen gebruiken we de indicatoren om het sociale belang van de Noordzee te meten.

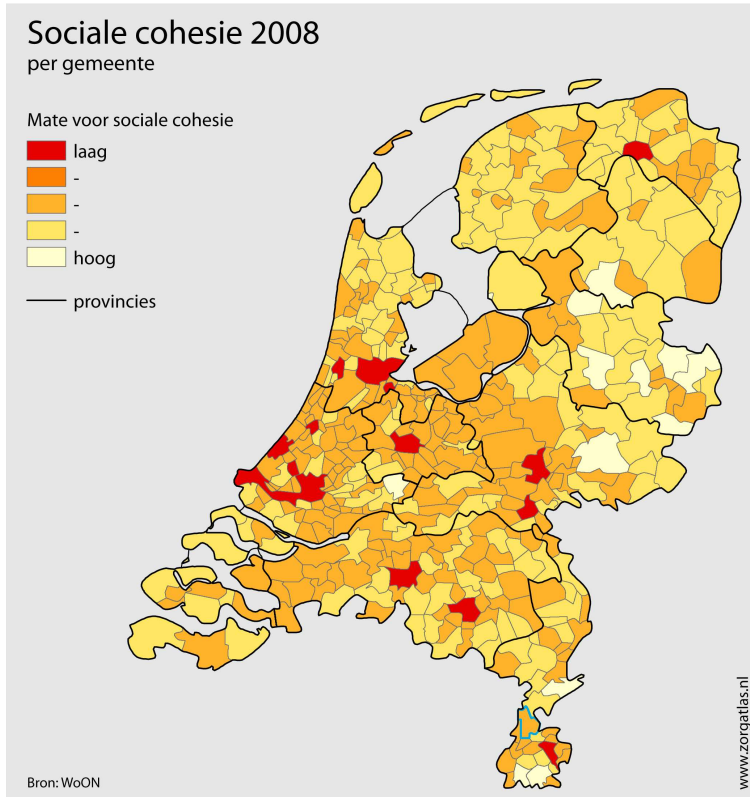
7.2 Sociaal kapitaal

7.2.1 Sociale cohesie

In kaart 7.1 is te zien dat de sociale cohesie in de grote steden minder is dan in de meer landelijke gemeenten, waartoe de meeste kust- en visserijgemeenten gerekend kunnen worden.

Kaart 7.1

Sociale cohesie (2008) a)

a) Per gemeente.

Bron: WoOn en www.zorgatlas.nl

Volksgezondheid Toekomst Verkenning, Nationale Atlas Volksgezondheid. Bilthoven: RIVM, Nationale Atlas Volksgezondheid <<http://www.zorgatlas.nl>>, versie 4.1 23 september 2010.

De vissersgemeente Urk heeft de meeste sociale cohesie. Daarnaast zien we in het oosten van het land een clustering van landelijke gemeenten met meer sociale cohesie.

De gegevens die voor de kaart zijn gebruikt, zijn afkomstig van het Woononderzoek Nederland, een onderzoek van het ministerie van VROM dat de woonwensen en woonomstandigheden in kaart brengt.

De gegevens hebben betrekking op 55.602 mensen. Sociale cohesie wordt in dit onderzoek op uiteenlopende manieren gemeten. Hier is sociale cohesie

gemeten als de mate waarin bewoners zich verbonden voelen met hun buurt (contacten tussen de bewoners) en zich identificeren met de buurt.

Conclusie

De meeste kust- en visserijgemeenten hebben een gemiddelde (oranje) tot redelijk hoge graad (geel) van sociale cohesie. De vissersgemeenschap Urk heeft hoogste graad van sociale cohesie van heel Nederland.

7.2.2 Sociaal kapitaal: collectieve actie (bonding en bridging)

1. *Zwervend langs zee*

In het project 'Zwervend langs Zee' streven de deelnemende partners twee eindoelen na:

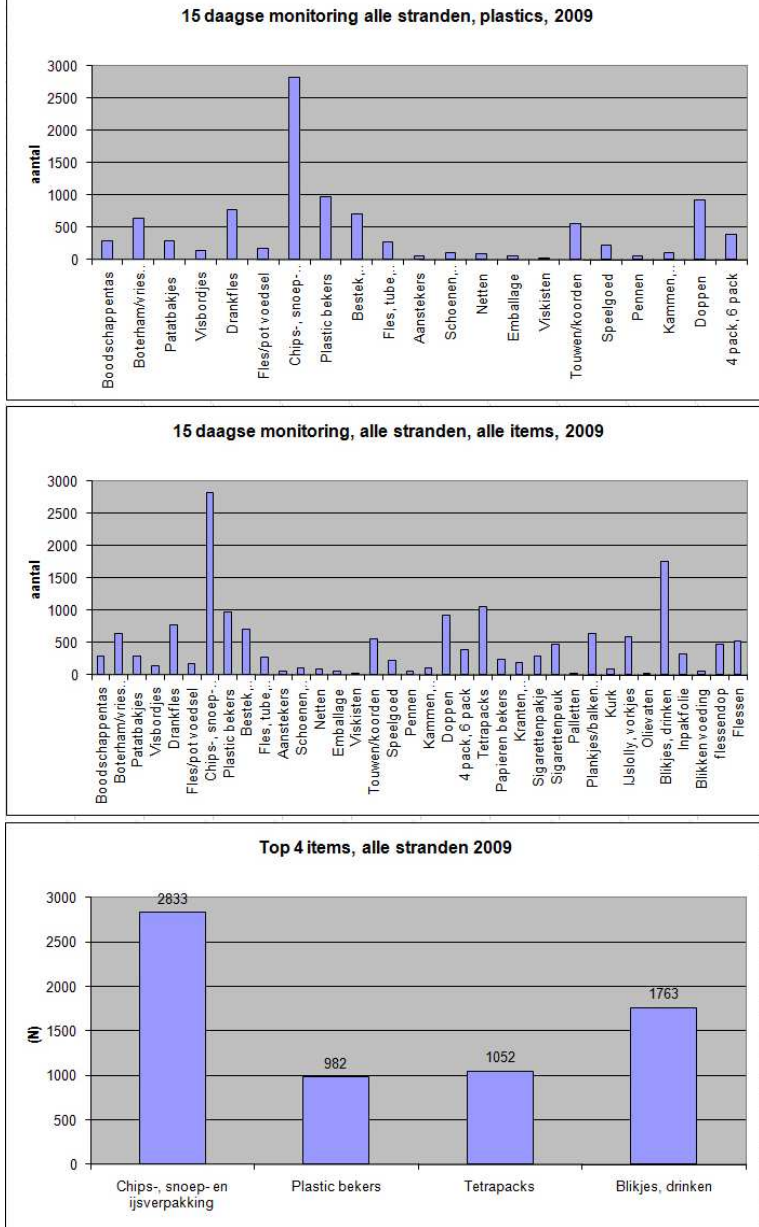
- a. ten eerste een duurzame strandrecreatie; en
- b. ten tweede een vermindering van zwerfafval op het strand (www.zwervendlangszee.nl).

KIMO is een Europese milieuorganisatie voor lokale overheden rond de noordelijke zeeën. KIMO Nederland en België, Stichting de Noordzee en Rijkswaterstaat zetten zich al jaren in voor schonere stranden en een schonere Noordzee. De verschillende partijen zagen de hoeveelheid zwerfafval op de Nederlandse stranden en in zee de laatste jaren toenemen. Het project Zwervend langs Zee moet daar in twee jaar tijd iets aan doen. Negen gemeenten doen mee aan het project: Ameland, Bergen, Den Haag, Den Helder, Katwijk, Noordwijk, Velsen, Zandvoort en Zijpe. Zij vragen de komende twee jaar met voorlichting en acties aandacht voor zwerfafval langs zee.

Conclusie

Negen gemeenten participeren in het project Zwervend langs zee. Het resultaat aan opgehaald zwerfvuil bedroeg 9.347 stuks aan top 4-afval, te weten snoepverpakkingen, plastic bekertjes, tetrapacks en blikjes (zie figuur 7.1).

Figuur 7.1 Zwerfvuil aan stranden

Bron: Zwerfend langs zee.

2. Zwerfvuil vissers

In 2004 hebben vissers in Nederland 110.000 kg zwerfvuil opgevist in het kader van het EU-project 'Save the North Sea' (ecomare.nl). Dit was een collectieve actie van KIMO, 60 Europese Noordzee-vissers en andere organisaties en onderzoeksinstituten die verenigd zijn in 'Save the North Sea.' De Nederlandse vissers kwamen uit Vlissingen, Breskens, Stellendam (Goedereede) en Den Helder. Zij kregen grote 'vuil-bags' mee en hun havengeld werd vergoed. Het streven is dat gemeenten voor het opgehaalde vuil gaan betalen (bron: Reduce Marine Litter, save the North Sea Project Results, datum onbekend, waarschijnlijk 2005). In 2009 hebben 36 kotters van de 308 meegedaan aan dit project (bron: VARA, Vroege Vogels, augustus 2009).

Conclusie

In 2009 hebben 36 kotters van de 308 kotters zwerfvuil opgevist uit zee en aan land gebracht.

7.2.3 Participatie in overleg met betrekking tot KRMS (linking)

Op basis van de lijst van 'Genodigden KRMS tweede Workshop Goede Milieu Toestand (GMT), maandag 27 september 2010', wordt de *potentiële* participatie in het KRMS-overleg vastgesteld.

Tabel 7.1 Genodigden KRMS tweede Workshop GMT	
	Aantal genodigden
<i>Overheid</i>	
Ministerie van V&W/DGW	6
Ministerie van V&W/HDJZ	2
Rijkswaterstaat Waterdienst	
(internationaal + nationale implementatie)	15
Rijkswaterstaat Dienst Noordzee	7
Ministerie van LNV	7
Ministerie van Defensie	1
Ministerie van VROM	1
EU	1
<i>Totaal overheid</i>	<i>40</i>

	Aantal genodigden
<i>Onderzoek</i>	
PBL	2
Raad v. leefomgeving	1
Deltares	4
Imares	4
<i>Totaal onderzoek</i>	<i>11</i>
<i>Stakeholders milieu</i>	
Stichting de Noordzee	3
Greenpeace	1
WNF	2
Stichting Natuur en Milieu	1
<i>Totaal stakeholders milieu</i>	<i>7</i>
<i>Stakeholders gebruikers</i>	
NOGEPA	1
Pvis	3
Vereniging van Waterbouwers	2
Nederlandse Vereniging van Zandwinners (NVZ)	2
KIMO	2
Nationale Havenraad	2
Ecoshape	1
LTO NL	1
KVNR (reders)	3
Nederlandse Wind Energie Associatie	1
Evelop	1
ANWB	1
Vereniging voor Energie, Milieu en Water	1
<i>Totaal stakeholders gebruikers</i>	<i>21</i>

Conclusie

Uit de totalen per groep genodigden (overheid 40; onderzoek 11; milieu 7; gebruikers 21 genodigden), kan de volgende participatieverhouding gedestilleerd worden: overheid 4; onderzoek 1,1; milieu 0,7; gebruikers 2,1. Ervan uitgaande dat gebruikersgroepen niet altijd dezelfde belangen hebben, maar zeker ook conflicterende, kan per gebruikersgroep gesteld worden dat zij met een of maximaal drie vertegenwoordigers (gemiddeld 2) een geringe participatie en invloed hebben ten opzichte van het totaal (verhouding 2/77). De gebruikersgroep sportvissers ontbreekt in dit rijtje participanten/genodigden.

7.3 Gebruikswaarde

7.3.1 Toegang stranden voor invaliden

De Nederlandse stranden zijn goed toegankelijk, maar zijn ze ook toegankelijk voor gehandicapten? Nederland telt 1,7 mln. mensen met een lichamelijke beperking. Dat is bijna 10% van de bevolking (stichtingrecreatie.nl). (Minimaal) 25 stranden in Nederland zijn toegankelijk voor gehandicapten. Dit is op te maken uit het feit dat 45 stranden in 25 gemeenten een Blauwe Vlag hebben. Een van de criteria (nr. 24) om deze vlag te mogen voeren is dat ten minste één van de stranden van de gemeente over toegangswegen en toiletfaciliteiten moet beschikken die geschikt zijn voor gehandicapten, behalve wanneer dit vanuit topografisch oogpunt niet mogelijk is. Indien de gemeente slechts één strand met een Blauwe Vlag heeft, moet dit strand beschikken over toegangswegen en toiletfaciliteiten die geschikt zijn voor gehandicapten, behalve wanneer dit vanuit topografisch oogpunt niet mogelijk is. Het precieze totale aantal stranden in Nederland is niet bekend.

Conclusie

Minimaal 25 stranden in 25 van 27 kustgemeenten in Nederland zijn toegankelijk voor gehandicapten.

7.3.2 Toegang woningmarkt

De Noordzeekust wordt tot het elitaire platteland gerekend, de gemiddelde wozaarden van woningen in de vijf verschillende plattelandstypen zijn hieronder vergeleken (bron: Vermeij en Mollenhorst, SCP, 2008).

Tabel 7.2 **Woz-waarde van woningen naar type platteland**

Typering platteland	gesloten	dorps	woon	elitair	stedelijk
Woz-waarde (x € 1.000) (2005)	225	229	284	367	219

Bron: SCP (2008).

Wanneer de Noordzeekust nader wordt bekeken, valt toch enige mate van diversiteit op. Zo wordt in de provincie Zeeland alleen de gemeente Schouwen-Duiveland als elitair platteland getypeerd en de gemeente Veere als deels elitair, deels dorps platteland. De gemeente Sluis wordt gezien als deels stedelijk platteland. En de gemeente Goedereede en Westvoorne wordt beschouwd als dorps platteland (Sociale Staat van Zeeland, 2008: 33).

De gemiddelde woz-waarde van de woningen in de 27 kustgemeenten in Nederland bedroeg in 2008 ongeveer € 277.000. Wanneer uitschieters als de gemeenten Bloemendaal (met € 705.000 ruim 3 keer het Nederlands gemiddelde) en Wassenaar (met € 553.000) buiten de cijfers worden gehouden, komt de gemiddelde woz-waarde uit op € 250.000. Dat is dan nog steeds boven de gemiddelde woningwaarde van € 233.000 in heel Nederland in 2008 (bron: CBS).

Conclusie

De gemiddelde woz-waarde van woningen in kustgemeenten bedraagt in 2008 € 277.000.

7.3.3 Toegang visserijgebieden

Visserij mocht tot voor kort op de hele Noordzee en dus ook op het Nederlandse continentale plat plaatsvinden. Het zuidelijk en oostelijk deel van de Noordzee wordt het meest intensief bevestigd, vooral op tong en schol. Er zijn nu een aantal beperkingen: in de buurt van offshoreplatforms en rondom pijpleidingen en kabels en windmolenparken mag niet worden gevestigd; ook gelden in opgroei gebieden van jonge vis - binnen de 12-mijlszone en de scholbox - beperkende maatregelen, in deze gebieden mag men slechts vissen met minder dan 300 pk aan motorvermogen. Ook zijn er beperkingen in N2000-gebieden en het natuurcompensatiegebied 2e Maasvlakte (voordelta).

Momenteel in gebruik zijnde windfarms

- Egmond aan Zee: 27 km²
- Prinses Amalia windfarm: 14 km²

Natuurcompensatiegebied 2e Maasvlakte

Bodembeschermingsgebied beslaat een oppervlakte van 298 km² (geen boomkorvisserij toegestaan).

De rustgebieden omvatten in totaal 61 km² in de winter en 36 km² in de zomer (zeer beperkte visserij toegestaan).

Het oppervlakte van het Nederlands Continentaal Plat (NCP), het Nederlandse deel van de Noordzee, is 57.000 km².

Conclusie

Toegang van visserijgebieden op het NCP in 2010 is 99%.

7.4 Belevingswaarde

7.4.1 Verbondenheid met grote wateren

Ruimtelijke aantasting van de Noordzee

De invloed van boorplatforms, windturbines, hoogbouw aan de kust, jachthavens en vooroevers op de beleving van grote wateren is onderzocht (De Vries et al., 2008). Als enig niet door de mens gecreëerd element is blauwalg meegenomen. De beleving beperkt zich tot de waardering voor de visuele component en richt zich op de grote wateren in Nederland, zoals Noordzee, IJsselmeer, enzovoort. Ongeveer 2300 leden van een consumentenpanel, verdeeld over vier groepen, namen via het internet deel aan het onderzoek. Elke groep beoordeelde 30 foto's. Door middel van (gemonteerde) foto's kreeg de ene groep de situatie met het element voorgelegd, een andere groep de situatie zonder dat element. Elke foto werd beoordeeld op een 9-puntsschaal. De vraag was steeds: hoe aantrekkelijk vindt u deze omgeving om naar te kijken (heel onaantrekkelijk - heel aantrekkelijk)? Het resultaat van de groep respondenten die foto's zonder elementen beoordeelde, werd als nulmeting gebruikt.

Conclusies

Wat zowel context als verschijningsvorm betreft is de negatieve impact van boorplatforms gemiddeld het grootst (-2,6), op enige afstand gevolgd door die van windturbines (-1,9). Als derde volgt hoogbouw aan de kust (-1,3). De negatieve impact van jachthavens (-0,3) en blauwalg (-0,6) is nog weer geringer. Vooroevers hebben gemiddeld juist een licht positieve impact op de belevingswaarde (+0,2), ondanks het feit dat zij soms het zicht op het grote water enigszins blokkeren (De Vries et al., 2008).

7.4.2 Verbondenheid, culturele identiteit. Waardering maritiem cultureel erfgoed: bezoekersaantallen maritieme musea

Een bezoek aan een museum is te beschouwen als een vorm van vrijetijdsbesteding. Het duidt op belangstelling voor kunst en cultuur. Nederland telt in totaal ongeveer 900 musea die aan de museumdefinitie van de International Council of Museums (ICOM) voldoen. Los van deze definitie telt Nederland meer dan 1250 musea, kastelen, oudheidskamers, dierentuinen en hortussen (bron: www.museumvereniging.nl, 2010).

De meeste kustgemeenten in Nederland hebben een museum dat op enige wijze te maken heeft met de zee en het water. In totaal gaat het om ongeveer 40 maritieme musea (zie tabel 7.3 hieronder). Daarnaast zijn er ook niet-kustgemeenten met een museum dat is gericht op de zee en het water. Daarbij gaat het om acht musea (zie tabel 7.4). Een deel van die musea is als lid aangesloten bij de Nederlandse Museumvereniging, de koepelorganisatie die de belangen behartigt van de Nederlandse musea. In 2010 zijn 499 musea lid van de Museumvereniging (bron: www.museumvereniging.nl, 2010).

Tabel 7.3 **Maritieme musea in kustgemeenten in Nederland in 2010**

Sluis	Gemeentelijk Archeologisch Museum, Oostburg (lid)
Vlissingen	Zeeuws Maritiem MuZEEum (lid)
Veere	Museum De Schotse Huizen (Delta Cultureel) (lid)
	Stadhuismuseum De Vierschaar (lid)
Noord-Beveland	Polder-, Dijk- en Volksmuseum Colijnsplaat (geen lid)
Schouwen-Duiveland	Gemeentelijke Musea Zierikzee (lid)
	Watersnoodmuseum (lid)
Goedereede	Torenmuseum (geen lid)
Westvoorne	Openluchtmuseum De Duinhuisjes (geen lid)
Hoek van Holland	Haven- en Scheepvaartmuseum Rotterdam (lid)
	Maritiem Museum Rotterdam (lid)
Westland	Westlandmuseum voor Streek- en Tuinbouwhistorie, Honselersdijk (geen lid)
Den Haag	Museum Beelden aan Zee, Scheveningen (lid)
<i>Wassenaar</i>	<i>Geen museum gericht op zee, water, kust</i>
Katwijk	Katwijk's Museum (lid)
Noordwijk	Streekmuseum Veldzicht (lid)
Zandvoort	Zandvoorts Museum (lid)
Bloemendaal	Bezoekerscentrum De Oranjekom (geen lid)
Velsen	Zee- en Havenmuseum de Visserijschool, IJmuiden (lid)
	Bunkermuseum IJmuiden (geen lid)
Beverwijk	Museum Kennemerland (lid)
Heemskerk	<i>Geen museum gericht op zee, water, kust</i>
Castricum	<i>Geen museum gericht op zee, water, kust</i>
Bergen	Het Sterkenhuis (lid)
	Museum Kranenburgh (lid)
	Museum van Egmond, Egmond (lid)
Zijpe	Zijper Museum, Schagerbrug (geen lid)
Den Helder	Marinemuseum (lid)
	Nationaal Reddingmuseum Dorus Rijkers (lid)
	Stichting De Nollen (lid)
Texel	Cultuurhistorisch Museum Texel (lid)
	Juttersmuseum Texel (geen lid)
Vlieland	Juttersmuseum (geen lid)
	Museum Tromp's Huys (geen lid)

Tabel 7.3	Maritieme musea in kustgemeenten in Nederland in 2010 (vervolg)
	Noordwester museum/informatiecentrum (geen lid)
Terschelling	Museum 't Behouden Huys (lid)
Ameland	Cultuur-Historisch Museum Sorgdrager (lid)
	Landbouw-Juttersmuseum Swartwoude (lid)
	Maritiem Centrum Abraham Fock (lid)
	Natuurcentrum Ameland (lid)
Schiermonnikoog	Bunkermuseum Schlei (geen lid)
	Schelpenmuseum Paal 14 (geen lid)
	Bezoekerscentrum Schiermonnikoog (geen lid)
Bron: Museumvereniging (2010).	

Tabel 7.4	Maritieme musea in niet-kustgemeenten in Nederland in 2010
Delfzijl	Muzeeaquarium Delfzijl (lid)
Groningen	Noordelijk Scheepvaartmuseum (lid)
Sneek	Fries Scheepvaart Museum (lid)
Amsterdam	Nederlands Scheepvaartmuseum (lid)
Enkhuizen	Zuiderzeemuseum (lid)
Maassluis	Nationaal Sleepvaart Museum (lid)
Sliedrecht	Nationaal Baggermuseum (lid)
Vlaardingen	Visserijmuseum/Vlaardings Museum (lid)
Bron: Museumvereniging (2010).	

Bezoeken aan maritieme musea kunnen als graadmeter worden gezien voor de interesse en de cultuurhistorische waardering voor de relatie van de Nederlandse samenleving met de (Noord)zee: visserij, scheepvaart, marine, strandjutton en dergelijke.

In tabel 7.5 staan de aantallen bezoekers van een aantal maritieme musea in 2008 en 2009. De aantallen betreffen alleen de bezoekers met een Museumkaart. Van de andere maritieme musea in Nederland zijn momenteel geen gegevens bij ons bekend. Niet alle musea in Nederland accepteren de Museumkaart. De Museumkaart biedt toegang tot iets meer dan 400 musea in heel Nederland.

Tabel 7.5 Ontwikkeling aantal bezoekers in 2008 en 2009 van een aantal maritieme musea in Nederland				
Museum	Plaats	2008	2009	2008 t.o.v. 2009
Zeeuws Maritiem MuZEEum	Vlissingen	25.865	28.670	Toename
Marinemuseum	Den Helder	39.768	37.656	Afname
Maritiem Centrum Abraham Fock	Ameland	geen cijfers ontvangen		niet bekend
Juttersmuseum	Texel	geen cijfers ontvangen		niet bekend
Noordelijk Scheepvaartmuseum	Groningen	19.007	15.722	Afname
Fries Scheepvaart Museum	Sneek	25.283	24.458	Afname
Maritiem Museum	Rotterdam	186.925	182.519	Afname
Nederlands Scheepvaartmuseum	Amsterdam	gesloten	gesloten	niet van toepassing
Zuiderzeemuseum	Enkhuizen	247.493	249.745	Toename
Nationaal Sleepvaart Museum	Maassluis	geen cijfers	3.238	niet bekend
Nationaal Baggermuseum	Sliedrecht	geen cijfers ontvangen		niet bekend
Visserijmuseum	Vlaardingen	13.417	10.042	Afname
Bron: Museumvereniging (2010).				

Tabel 7.5 lijkt het beeld te schetsen dat bij veel maritieme musea het aantal bezoekers in 2009 is afgenomen ten opzichte van 2008. Of dit betekent dat er minder waardering is voor de cultuurhistorie van de Noordzee, is op grond van bovenstaande cijfers niet direct te zeggen, want in het algemeen was 2009 ondanks de economische recessie een topjaar voor de meeste musea in Nederland. De 55 grootste Nederlandse musea (waaronder het Zuiderzeemuseum) trokken bijna evenveel bezoekers, circa 11 miljoen, als in 2008.

Voor een gefundeerde uitspraak zouden de cijfers van de andere maritieme musea beschikbaar moeten zijn. Bovendien zouden alle cijfers nader moeten worden geanalyseerd met behulp van kwalitatief onderzoek naar de motieven van bezoekers.

Tabel 7.6		Aantal bezoekers van een achttal maritieme musea in Nederland in 2009
Museum	Plaats	2009
Zeeuws Maritiem MuZEEum	Vlissingen	28.670
Marinemuseum	Den Helder	37.656
Noordelijk Scheepvaartmuseum	Groningen	15.722
Fries Scheepvaart Museum	Sneek	24.458
Maritiem Museum	Rotterdam	182.519
Zuiderzeemuseum	Enkhuizen	249.745
Nationaal Sleepvaart Museum	Maassluis	3.238
Visserijmuseum	Vlaardingen	10.042
Totaal		552.050

Bron: Museumvereniging (2010).

Conclusie

Acht geselecteerde maritieme musea ontvingen samen 552.050 bezoekers met een Museumkaart.

7.4.3 Veiligheid: Blauwe Vlag keurmerk; schone en veilige stranden

De Blauwe Vlag is een exclusief eco-label dat in 2009 is uitgereikt aan 3.500 stranden en jachthavens in 34 landen in Europa en in Zuid-Afrika, Marokko, Nieuw-Zeeland, Canada en het Caribisch gebied. De Blauwe Vlag is een internationale milieuonderscheiding die jaarlijks wordt toegekend aan stranden en jachthavens die aan de campagne deelnemen en aangetoond hebben schoon en veilig te zijn. Het doel van het Blauwe Vlag-programma is om overheden, ondernemers en recreanten blijvend te betrekken bij de zorg voor schoon en veilig water, mooie natuur en een gezond milieu. Het mogen voeren van een Blauwe Vlag is een erkenning voor de inspanningen die de strandgemeente (of jachthavenbeheerder) op dit gebied heeft geleverd. Voor de toerist is de Blauwe Vlag internationaal een herkenbaar kwaliteitssymbool voor goede stranden en jachthavens. Voor stranden met een Blauwe Vlag geldt dat:

1. het zwemwater van uitstekende kwaliteit is;
2. het strand wordt schoongehouden;
3. zich op het strand voldoende toiletten en afvalbakken bevinden;
4. reddingsmaterialen en een EHBO-post op het strand aanwezig zijn;

5. ter bescherming van het natuurlijk milieu van zee, strand en duinen voorlichtingsactiviteiten worden georganiseerd.

Het precieze totaal aantal 'stranden' in Nederland is niet bekend. Veel gemeenten hebben meerdere strandovergangen die men dan een 'strand' noemt. De gemeenten Vlieland, Terschelling, Wijk aan Zee, Scheveningen en Westland hebben géén Blauwe Vlag, de andere gemeenten hebben wel voor een of meerdere stranden de Blauwe Vlag. Vanaf Westkapelle tot aan de Kop van Voorne zouden er meer dan 80 strandovergangen zijn (Nieuws van de Provincie Zeeland, 27 mei 2010, persberichtnummer 631). Met 45 stranden met een Blauwe Vlag zijn de Nederlandse stranden dus nog lang niet volledig schoon en veilig en toegankelijk voor invaliden.

Tabel 7.7		Blauwe Vlag stranden in Nederland in 2010
	Locatie	Naam strand
FRIESLAND		
1.	Ameland	Buren
2.	Ameland	Nes
3.	Ameland	Hollum
NOORD-HOLLAND		
4.	Texel	Paal 9 Hoorderslag
5.	Texel	Paal 17 Ecomare
6.	Texel	Paal 20 De Koog
7.	Texel	Paal 28 De Krim
8.	Julianadorp aan Zee	Julianadorp aan Zee
9.	Julianadorp aan Zee	Zandloper
10.	Den Helder	Duinoord
11.	Grote Keeten	Grote Keeten
12.	Callantsoog	Callantsoog
13.	St. Maartenszee	St. Maartenszee
14.	Petten	Petten
15.	Castricum aan Zee	Castricum aan Zee
16.	Hargen	Hargen aan Zee
17.	Camperduin	Camperduin
18.	Schoorl	Schoorl aan Zee
19.	Bergen aan Zee	Bergen aan Zee
20.	IJmuiden	IJmuiden aan Zee – Kennemerstrand

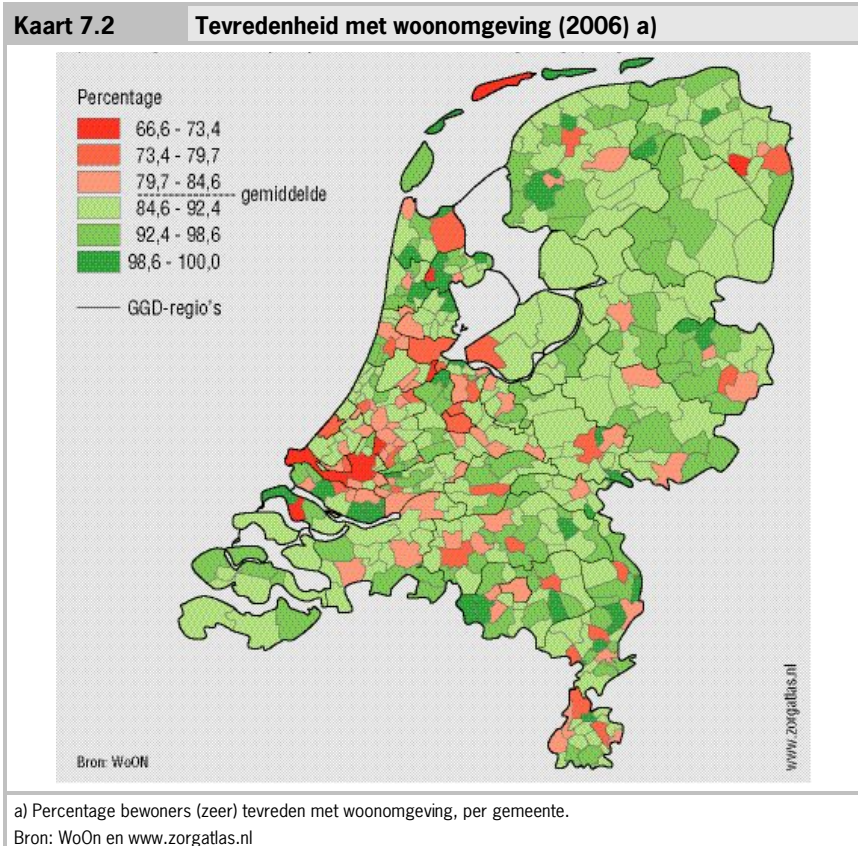
21.	Zandvoort	Badstrand Zandvoort
ZUID-HOLLAND		
22.	Noordwijk	Badstrand Noordwijk
23.	Wassenaar	Wassenaarse Slag
24.	Hoek van Holland	Strand Hoek van Holland
25.	Rockanje	Strandslag 1
26.	Rockanje	Rockanje Strandslag 2
27.	Ouddorp aan Zee	Westerduinpad
28.	Ouddorp aan Zee	Brouwersdam
ZEELAND		
29.	Renesse (Schouwen-Duiveland)	Jan van Renesseweg
30.	Renesse (Schouwen-Duiveland)	Wilhelminahoeve
31.	Westenschouwen (Schouwen-Duiveland)	Westenschouwen
32.	Noord-Beveland	Banjaardstrand
33.	Oostkapelle (Veere)	Strand Oostkapelle
34.	Domburg (Veere)	Strand Domburg
35.	Westkapelle (Veere)	Strand Westkapelle
36.	Zoutelande (Veere)	Strand Zoutelande
37.	Vrouwenpolder (Veere)	Strand Vrouwenpolder
38.	Vlissingen	Badstrand
39.	Vlissingen	Nollenstrand
40.	Breskens (Sluis)	't Halve Maentje
41.	Groede (Sluis)	Groedse Duintjes-Beach House
42.	Groede (Sluis)	Groedse Duintjes-Puur
43.	Nieuwvlied-Bad (Sluis)	Saint-Pierre
44.	Cadzand-Bad (Sluis)	Caricole
45.	Cadzand-Bad (Sluis)	't Zwin-De Zeemeeuw
Bron: blauwevlag.nl.		

Conclusie

In Nederland wapperde in 2010 aan 45 stranden van 25 verschillende gemeenten de Blauwe Vlag (blauwevlag.nl, geraadpleegd 20 mei 2010).

7.4.4 Leefomgeving. Woongenot en buurtbeleving

Nederlanders zijn over het algemeen tevreden tot zeer tevreden met hun woonomgeving. Dit blijkt uit het Woononderzoek Nederland (WoON). Het WoON is een onderzoek van het ministerie van VROM dat de woonwensen en woonomstandigheden in kaart brengt. Meer dan 84% van de bevolking is tevreden met de eigen woonomgeving.

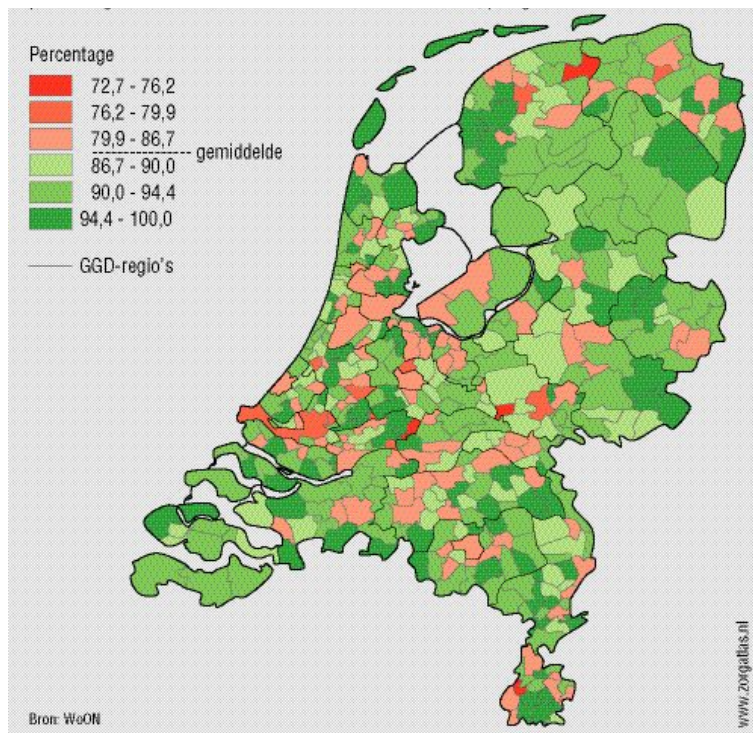

Op kaart 7.2 is te zien dat er geografische verschillen bestaan in de mate van tevredenheid met de woonomgeving. Hoewel geen enkele gemeente lager dan 66% scoort, zijn de mensen in de grote stedelijke gemeenten over het algemeen minder positief over hun woonomgeving dan die in de kleine(re) ge-

meenten. Van de gemeenten Ten Boer, Andijk, Schermer, Kessel en Thorn is bijna 100% van de bewoners (zeer) tevreden met de eigen woonomgeving. Ook op de meeste Waddeneilanden (Vlieland, Ameland en Schiermonnikoog) is bijna 100% van de bewoners tevreden. De stedelijke gemeenten in het westen van het land scoren over het algemeen lager. Zo is in de gemeente Rotterdam maar 70% van de bewoners tevreden met de woonomgeving. Om te weten welke waarde aan een verschil ten opzichte van het Nederlandse gemiddelde mag worden gehecht, is een kaart met significantieniveaus opgenomen. Met name de grote steden in de Randstad scoren significant onder het gemiddelde.

Dat inwoners uit de meer stedelijke gemeenten over het algemeen het minst tevreden zijn met hun woonomgeving wil echter niet zeggen dat in ieder stedelijk gebied de tevredenheid het laagst is. Het is heel goed mogelijk dat er verschillen bestaan in de mate van tevredenheid tussen buurten of deelgemeenten binnen deze gebieden.

Als ter vergelijking wordt gekeken naar de kaart over 'thuis voelen in de buurt' valt op dat er grote gelijkenis is tussen beide kaarten. In beide kaarten zijn vooral de grote steden en jonge gemeenten het minst positief over hun woonomgeving. De mate waarin men zich thuis voelt in de buurt waarin men woont, hangt sterk samen met de algemene tevredenheid over de woonomgeving, hoewel dit laatste kenmerk veel meer omvat. De kwaliteit van de woonomgeving (onderdeel van de leefomgeving van mensen) wordt beschouwd als een factor die invloed heeft op de gezondheid.

Kaart 7.3**Thuis voelen in de buurt (2006) a)**

a) Percentage bewoners dat zich thuis voelt in de buurt, per gemeente.

Bron: WoOn en www.zorgatlas.nl

Voor het WoOn worden vragenlijsten telefonisch, face-to-face of via internet afgenomen. Hiervoor is een steekproef getrokken uit de Gemeentelijke Basisadministratie (GBA). De steekproef bestaat uit 40.000 personen. Hierdoor kunnen uitspraken worden gedaan op landelijk, provinciaal en regionaal niveau. Om dit ook op gemeentelijk of lokaal niveau te kunnen doen, hebben gemeenten de mogelijkheid gekregen extra interviews te laten afnemen. Dit wordt aangeduid met de term oversampling. In totaal bevat het databestand gegevens over 64.005 personen.

Conclusie

Bijna alle bewoners van kust- en visserijgemeenten zijn tevreden met hun woonomgeving, met als uitzonderingen Rotterdam (Hoek van Holland), Den Haag,

Velsen, Den Helder en Terschelling. Wanneer we kijken op buurtniveau, blijken de bewoners van Terschelling en Velsen zich wel thuis te voelen in hun buurt.

7.5 Toekomstwaarde

7.5.1 Sociale stabiliteit. In/uitsluiting vissers en recreanten

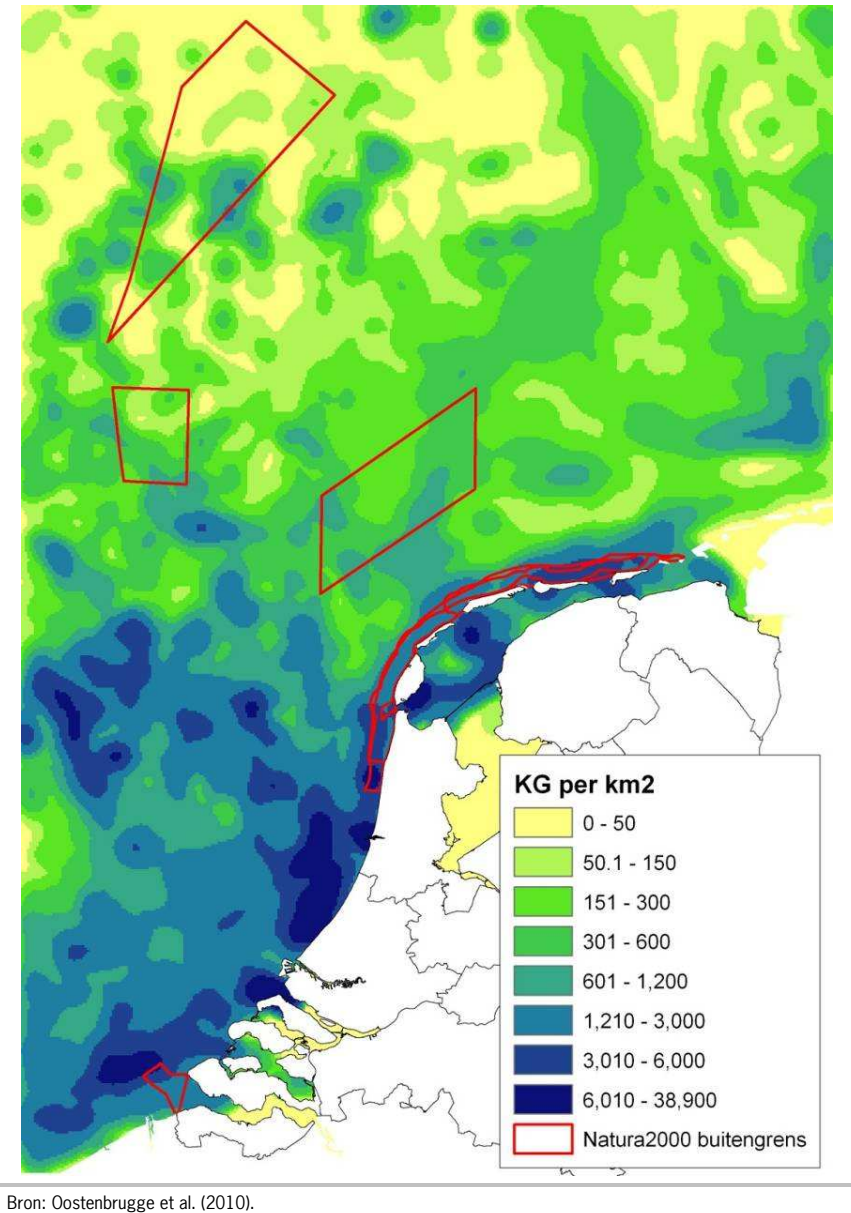
Uitsluiting van bepaalde activiteiten in de Noordzee lijkt in de nabije toekomst werkelijkheid te worden, met name in de MPA's. Welke activiteiten nog wel en welke niet meer mogelijk zullen zijn, is vooralsnog onduidelijk. De Nederlandse MPA's zijn Doggersbank, Friese Front, Klaverbank, Kustzee en Vlakte van Raan.

Tabel 7.8		Marine Protected Areas (MPA)
Gebied	Ligging in Noordzee	Oppervlakte in km²
Kustzee	Het zuidelijke Deltagebied (Voordelta, Vlakte van Raan)	1.108
Kustzee	Het gebied ten noorden van de Waddenzee	1.540
Friese Front	Ten noordwesten van Terschelling	2.880
Klaverbank	Westelijk deel van het NCP	1.237
Doggersbank	Noordelijkste deel van het NCP	4.717
Totaal		11.482

Bron: RIKZ (2006).

Kaart 7.4

Marine Protected Areas (MPA) van Nederland

Wel is voor de visserij bekend dat het bodembeschermingsgebied een oppervlakte beslaat van 298 km² (geen boomkorvisserij toegestaan) en dat de rustgebieden in totaal een gebied van 61 km² in de winter en 36 km² in de zomer omvatten (zeer beperkte visserij toegestaan).

Conclusie

De insluiting voor vissers en recreanten binnen de MPA's is in 2010 nog ongeveer 97%.

7.5.2 Adaptatie/ Transitie. MSC.

A. Initiatieven van vissers(groepen) om zich te laten certificeren met een MSC-keurmerk

Het Marine Stewardship Council-keurmerk (MSC) is een internationaal, onafhankelijk keurmerk dat garant staat voor een goed beheerde, duurzame visserij. De criteria die de MSC stelt aan duurzame visserij, hebben betrekking op de status van het bestand, de effecten van de visserij voor het ecosysteem en het beheer. De beoordeling van deze criteria vindt plaats door een onafhankelijke organisatie. Deelname aan het proces geschiedt vrijwillig en op initiatief van de visser. MSC-gecertificeerde vis is te herkennen aan het logo op de verpakking en is onder andere verkrijgbaar bij detailhandel of supermarkt. Het keurmerk betreft alleen wilde vis en omvat (nog) geen gekweekte vis.

In 2010 bestaat de MSC tien jaar. Sinds de start hebben al vele visserijen het keurmerk mogen ontvangen. Momenteel (april 2010) zijn wereldwijd meer dan 60 visserijen MSC-gecertificeerd (het Nederlandse aandeel: 4) en zit nog eens het dubbele aantal in het beoordelingsproces. Samen zijn de visserijen met MSC-keurmerk verantwoordelijk voor meer dan 7% van de mondiale vangstproductie; de MSC-vis is terug te vinden in meer dan 3800 producten. In Nederland zijn onder andere de volgende vissoorten met MSC-keurmerk verkrijgbaar: Alaska-zalm, Alaska-koolvis, Albacore-tonijn, Noordzeeharing, Pacifische heilbot, Pacifische kabeljauw, en tong en makreel uit Hastings (Engeland).

Het beoordelingstraject voor MSC bestaat uit 4 fasen: pre-assessment, voorbereiding, volledige assessment en een jaarlijkse audit nadat het MSC-label is toegekend.

Tabel 7.9 Stand MSC per april 2010 (PFA = Pelagic Freezer Association)			
Visserij	MSC-status	Techniek	(Beoogde) certificaathouder
Haring a)	Gecertificeerd	Pelagische trawl	PFA (2006)
Atlanto-scandian haring	In traject	Pelagische trawl	PFA
Makreel	Gecertificeerd	Pelagische trawl	PFA (2009)
Schol a)	Gecertificeerd	Twinrig	Ekofish Group (2009)
	In traject	Twinrig	Osprey Trawlers
Tong a)	Gecertificeerd	Staad want	Stichting van de Nederlandse visserij
Mossel a)	In traject		Vereniging PO van de Nederlandse mosselcultuur en Vereniging Zeeuwse Hangkwekers
Schol (en bijvangst tong) a)	In traject	Twinrig, outrig, Deense zegen, flyshooten	Coöperatieve Visserijorganisatie (CVO)
a) Gebied Noordzee Bron: Website Productschap vis (september 2010).			

B. *Initiatieven in de visketen om zich MSC te laten certificeren*

Vis afkomstig uit een MSC-visserij mag alleen als zodanig verkocht worden als alle schakels in de keten het zogenoemde 'Chain of Custody'-certificaat (COC) bezitten. Dat betekent voor de detaillist dat de verschillende MSC-producten traceerbaar moeten zijn. Het certificaat vergt een initiële investering en een periodieke audit. Het MSC-keurmerk heeft namelijk consequenties voor onder andere de processen voor de opslag en verwerking van vis en voor de administratie. Daarnaast moet de detaillist de gedachte achter de verantwoorde vis onderschrijven en uitdragen in en buiten zijn organisatie. Op dit moment hebben ruim 150 winkels, restaurants en bewerkers in Nederland een COC-certificaat.

Conclusie

Vier visserijen hebben een MSC-keurmerk, dit zijn ongeveer 66 schepen waarvan ongeveer 14 schepen 2 certificaten hebben van een totaal aan 590 zeevisserijsschepen (inclusief mossels en oestervisserij, grote, kleine en kottervisserij, Taal et al., 2010) (www.MSC.org).

Vier visserijen zijn met een MSC-certificeringstraject bezig. Ruim 150 winkels, restaurants en bewerkers in Nederland hebben een COC-certificaat.

7.5.3 Adaptatie/ Transitie: Vistechnieken

In tabel 7.10 is af te lezen dat er een verschuiving in de Nederlandse visserij aan de gang is met betrekking tot de toegepaste vangsttechnieken. De boomkortechniek die door tong-, schol- en garnalenvissers gebruikt wordt, wordt over het algemeen als niet milieuvriendelijk beschouwd vanwege de bodemberoering en de bijvangst. Onder diversen vallen kleinschalige tuigen met over het algemeen weinig impact.

Tabel 7.10	Inzet van de kottervisserij naar pk-groep en tak van visserij (x 100.000 pk-dagen)						
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009 a)
Alle schepen							
- boomkor	538	495	468	447	436	341	258
- bordentrawl	7	8	10	5	3	1	2
- rondvisspan	4	4	3	-	-	-	-
- haringspan	8	3	2	1	1	-	-
- garnalen	43	49	46	45	48	55	57
- quadrig	-	-	-	-	-	4	4
- sumwing	-	-	-	-	-	5	28
- pulskor	-	-	-	-	-	-	8
- pulswing	-	-	-	-	-	-	1
- diversen	38	27	31	43	40	34	47
- totaal	638	586	560	531	522	440	405
a) Voorlopige cijfers; - = In betreffende groep niet waargenomen; 0 = Minder dan 50.000 pk-dagen. Bron: Taal et al. (2010).							

Conclusie

De verhouding traditionele/milieuvriendelijker vistechniek is in 2009 (ongeveer): 315/90, ofwel 3,5/1.

7.5.4 Adaptatie/transitie: QualityCoast-keurmerk

Het internationale QualityCoast-keurmerk wordt uitgereikt aan kustplaatsen die bijzondere inspanningen hebben geleverd op het gebied van toerisme en milieuzorg, voor het behoud van natuur en landschap, eigen identiteit en cultureel erfgoed. De toegevoegde waarde van QualityCoast is dat alle sterke en zwakke punten voor iedereen in beeld worden gebracht. Ook andere keurmerken, zoals die voor zwemwaterkwaliteit (Blauwe Vlag), milieuvriendelijke accommodaties (Green Key) en het 'schoonste strand' (ANWB-prijs) worden hierin meegewogen. Het QualityCoast-keurmerk kent drie categorieën met twintig criteria (www.kustgids.nl):

- *Categorie 'Natuur'*
 - 1) natuurwaarden; 2) informatie over de natuur; 3) contact met de natuur;
 - 4) groen beleid; 5) open landschappen; 6) rust en ruimte;
- *Categorie 'Milieu'*
 - 7) druk door toerisme; 8) betrokkenheid van bedrijven; 9) zwemwaterkwaliteit; 10) waterbeheer; 11) milieu en vervoer; 12) afvalscheiding en recycling; 13) klimaatbeleid;
- *Categorie 'Identiteit'*
 - 14) cultureel erfgoed; 15) cultuurlandschappen; 16) lokale identiteit;
 - 17) recreatie en vrije tijd; 18) bewonersparticipatie; 19) tevredenheidsonderzoek; 20) veiligheid.

Werking van QualityCoast

Het QualityCoast-keurmerk wordt toegekend door de EUCC aan de hand van een beoordeling door een internationale jury. Voor een initiatief dat in aanmerking wil komen voor een QualityCoast-keurmerk stelt de EUCC een jury samen van ten minste drie leden. De jury werkt anoniem om zijn onafhankelijkheid te waarborgen. De jury bekijkt het beoordelingsrapport en geeft scores aan 20 criteria. De scores liggen tussen de 0 en 5 waarbij 0 staat voor 'zeer slechte kwaliteit' of 'geen gegevens beschikbaar' en 5 voor 'uitstekend'. De eindscore is de som van de scores voor alle 20 criteria. Initiatieven die een 0 scoren voor drie of meer criteria komen niet in aanmerking voor een QualityCoast-keurmerk, ongeacht de som van de scores voor de andere criteria. Initiatieven met een score van niet meer dan 57 krijgen een QualityCoast-keurmerk met suggesties voor verbeteringen en/of aanbevelingen om informatie uit te wisselen met andere partners. (bron: www.qualitycoast.net).

Conclusie

Er zijn zes Nederlandse gemeenten met een QualityCoast-keurmerk: Schouwen-Duiveland, Goedereede, Katwijk, Noordwijk, Zandvoort en Ameland.

7.6 Samenvatting meetresultaten sociale indicatoren

Tabel 7.11 Samenvatting meetresultaten sociale indicatoren				
Sociaal belang	Criteria/ algemeen	Indicatoren	Jaar	Meetresultaat
Sociaal kapitaal	Sociale cohesie	Verbondenheid met de buurt - in kustgemeenten - in visserijgemeenten	2008	Gemiddeld tot hoog Gemiddeld tot hoog Urk hoogst van NL
	Bonding en bridging	Collectieve acties - hoeveelheid zwerfafval stranden, - aantal zwerfvuil vissers	2009	9 gemeenten >9.347 stuks vuil
	Linking	Participatie - verhouding van uitgenodigde representanten van groepen bij implementatie KRMS	2009	36 van 308
	Linking	Verhouding representanten gebruikersgroep rest	2010	Overheid 4 Onderzoek 1,1 Milieu 0,7 Gebruikers 2,1 2/77

Tabel 7.11 **Samenvatting meetresultaten sociale indicatoren (vervolg)**

Sociaal belang	Criteria/ algemeen	Indicatoren	Jaar	Meetresultaat
Gebruiks- waarde	Toegang	Toegang tot stranden invaliden	2010	Min. 25
		Toegang tot visserijgebieden NL	2010	99%
		Woz-waarde woningen kust- gemeenten	2008	€ 277.000,-
Belevings waarde	Verbonden- heid - grote wateren	Ruimtelijke aantasting	2008	Boorplatforms -2,6 Windturbines -1,9 Hoogbouw kust -1,3 Jachthavens -0,3 Blauwalg -0,6 Vooroevers +0,2
	- culturele identiteit	Bezoekersaantallen maritieme musea	2009	552.050
	Veiligheid	Blauwe Vlag stranden	2010	45
	Leef- omgeving	Woongenot kustbewoners	2006	(Zeer) tevreden >84%
		Buurtbeleving kustbewoners	2006	(Zeer) thuis voelen >86%

Tabel 7.11 **Samenvatting meetresultaten sociale indicatoren (vervolg)**

Sociaal belang	Criteria/ algemeen	Indicatoren	Jaar	Meetresultaat
Toekomst waarde	Adaptatie/transitie	Aantal Marine Stewardship Council- (MSC) keurmerken	2010	4 visserijen (ongeveer 66 schepen van 590 zeevissersschepen)
		Aantal MSC-certificeringstrajecten		4 visserijen
		Aantal MSC Chain of Custody-keurmerken		150
		Verhouding traditionele/milieuvriendelijke vistechnieken	2009	Traditioneel/ milieuvriendelijker 3,5/1
	Aantal Quality Coast Awards	2010	6 kustgemeenten	
	Sociale stabiliteit/insluiting	Aantal MPA's	2010	5 97% nog toegankelijk

8 Slotbeschouwing

8.1 Inleiding

Het sociale belang van de Noordzee voor kustbewoners, vissers en recreanten in Nederland gaat over de relatie of verbondenheid van deze groepen met de Noordzee en het mariene milieu. In dit rapport worden de volgende twee vragen beantwoord:

1. Welke indicatoren zijn geschikt om het sociale belang van de Noordzee voor de kustbewoners, recreanten en vissersgemeenschappen in beeld te brengen?
2. Wat is het huidige sociale belang van de Noordzee voor de kustbewoners, recreanten en vissersgemeenschappen?

Het sociale belang van de Noordzee wordt bepaald door de inzet van sociaal kapitaal om de ruimtelijke en milieukwaliteit van de Noordzee te verbeteren, en door de waardering van die ruimtelijke en milieukwaliteit. De waardering van de ruimtelijke en milieukwaliteit wordt aangegeven met de gebruikswaarde, belevingswaarde en toekomstwaarde van de Noordzee.

Het antwoord op de twee bovenstaande vragen en de wijze waarop die antwoorden tot stand zijn gekomen, wordt beschreven in de volgende paragrafen.

8.2 Indicatoren

8.2.1 Methode

In overleg met de opdrachtgever, de Waterdienst van Rijkswaterstaat, is gekozen het sociale belang van de Noordzee voor drie gebruikersgroepen in beeld te brengen. Dit zijn de bewoners van kustgemeenten, visserij(gemeenschappen) en recreanten in Nederland. Vervolgens zijn indicatoren gezocht die het sociaal kapitaal en de gebruiks-, belevings-, en toekomstwaarden met betrekking tot drie gekozen gebruikersgroepen in beeld kunnen brengen. Daarna is van die gevonden indicatoren een selectie gemaakt aan de hand van de gestelde criteria (zie hoofdstuk 1). Sommige indicatoren konden direct worden geoperationaliseerd (bijvoorbeeld sociale cohesie). Andere indicatoren zijn via een tweede stap geo-

perationaliseerd. Bijvoorbeeld voor culturele identiteit is de indicator 'museumbezoek aan (een aantal) maritieme musea' gehanteerd.

8.2.2 Resultaat

Uiteindelijk zijn de volgende 20 indicatoren geselecteerd voor het in beeld brengen van het sociale belang van de Noordzee voor kustbewoners, vissers en recreanten in Nederland. Deze indicatoren zijn gegroepeerd naar sociaal kapitaal, gebruiks-, belevings- en toekomstwaarden:

6 indicatoren van sociaal kapitaal

Dit is de verbondenheid van inwoners van kustgemeenten met de buurt, de verbondenheid van inwoners van visserijgemeenten met de buurt, het percentage kustgemeenten dat deelneemt aan opruimen van zwerfafval op stranden, het percentage vissersboten dat deelneemt aan opruimen van zwerfvuil uit de Noordzee, de verdeling tussen overheid, wetenschap, milieugroepen en gebruikers die deelnemen aan een specifiek overleg over de KRM, en de verhouding tussen aantal vertegenwoordigers van gebruiksgroepen en van andere groepen die deelnemen aan een specifiek overleg over de KRM¹.

3 indicatoren van gebruikswaarde

Dit zijn het percentage stranden dat toegankelijk is voor invaliden, het percentage visserijgebieden op het Nederlands Continentaal Plat dat toegankelijk is voor visserij, en de gemiddelde woz-waarde van woningen in kustgemeenten (ten opzichte van de gemiddelde woz-waarde in heel Nederland).

5 indicatoren van belevingswaarde

Dit zijn de waardering van de aantasting van de ruimtelijkheid van de Noordzee, de ontwikkeling van het aantal bezoekers van maritieme musea in Nederland, het aantal stranden met een Blauwe Vlag, het woongenot van kustbewoners en de buurtbeleving van kustbewoners.

6 indicatoren van toekomstwaarde

Dit zijn het aantal visserijen met MSC keurmerk, het aantal visserijen dat bezig is met een MSC-certificeringstraject, het aantal bedrijven (winkels, restaurants, visbewerkers, enzovoort) met MSC Chain of Custody keurmerk, de verhouding

¹ Een workshop met betrekking tot een Goede Milieu Toestand (GMT).

tussen traditionele en milieuvriendelijke vistechnieken, het aantal kustgemeenten met een Quality Coast award en de mate van insluiting van vissers en recreanten binnen Marine Protected Areas.

8.3 Sociaal belang van de Noordzee

8.3.1 Methode

De meest recente waarde van elk van de bovengenoemde 20 indicatoren is verzameld en vastgelegd in dit rapport. De waarde van sommige indicatoren konden niet als een kwantiteit worden uitgedrukt. In dat geval is de waarde beoordeeld op een zelf gekozen schaal (bijvoorbeeld laag-gemiddeld-hoog, slecht-middelmatig-goed). Voor elke indicator is een maximale waarde bepaald die geldt als referentie bij de beoordeling. Bijvoorbeeld, een indicator van sociaal kapitaal is het aantal vissersboten dat meedoet aan collectieve opruimacties. In 2009 blijken 36 Nederlandse visserskotters te hebben deelgenomen aan het opruimen van zwerfvuil in zee. En in 2009 zijn in totaal 308 kotters in Nederland. Dat betekent dat ongeveer 12% van alle visserkotters heeft deelgenomen aan die collectieve actie. Die 12% is zeer laag ten opzichte van de optimale situatie waarin alle kotters (100%) mee doen. Vervolgens is het oordeel (zeer laag) over die waarde (12%) visueel weergegeven met een kleur: groen, oranje of rood. Daarbij staat groen voor (zeer) hoog of veel; dat wil zeggen: dichtbij het optimum. Rood betekent (zeer) laag of weinig; dat wil zeggen: ver weg van het optimum. En oranje staat voor gemiddeld, middelmatig, op de helft van hoog en laag. Ten slotte is het gemiddelde van de beoordelingen van alle 20 indicatoren bepaald. Dat gemiddelde wordt beschouwd als het sociale belang van de Noordzee voor kustbewoners, vissers en recreanten in Nederland.

8.3.2 Resultaat

Van de 6 indicatoren van sociaal kapitaal zijn er 2 groen en 4 rood gekleurd. Van de 3 indicatoren van de categorie gebruikswaarde zijn er 2 groen en 1 rood gekleurd. Van de 5 indicatoren voor belevingswaarden zijn er 3 groen en 2 rood gekleurd. En van de 6 indicatoren van de categorie toekomstwaarde zijn er 1 groen, 2 oranje en 3 rood.

Van de 20 indicatoren in totaal zijn er 10 indicatoren rood, 2 indicatoren oranje en 8 indicatoren groen gekleurd.

Dit leidt tot de conclusie dat het huidige sociale belang van de Noordzee voor de kustbewoners, vissers en recreanten in Nederland van middelmatig niveau is.

Sociaal kapitaal

De sociale cohesie van de inwoners van kust- en visserijgemeenten is van een middelmatig tot redelijk hoog niveau. Dat levert een positieve bijdrage aan het sociale belang van de Noordzee. Het zeer lage niveau van het aantal kustgemeenten en vissers die meedoen aan acties voor het opruimen van afval op stranden en vuil in zee, draagt negatief bij aan het sociale belang van de Noordzee. De ongelijke verhouding tussen enerzijds de overheid, wetenschap en milieuorganisaties en anderzijds de overheid, wetenschap en milieuorganisaties, draagt ook negatief bij aan het sociale belang van de Noordzee.

Gebruikswaarde

Het percentage stranden dat toegankelijk is voor invaliden en het percentage visserijgebieden in de Noordzee dat toegankelijk is voor Nederlandse vissers is zeer hoog. Dat zorgt dat het sociaal belang groot is. Dat draagt positief bij aan het sociale belang van de Noordzee. Maar de hoge woz-waarde van de woningen in kustgemeenten ten opzichte van het landelijk gemiddelde is een financiële drempel voor de toegankelijkheid van kustgemeenten. Dat levert een negatieve bijdrage aan het sociale belang van de Noordzee.

Belevingswaarde

Met betrekking tot de belevingswaarde zorgen de waardering over de aanwezigheid van objecten in grote wateren en de afname van het aantal bezoekers van maritieme musea voor een negatieve bijdrage aan het sociale belang. Echter, het aantal stranden met een Blauwe Vlag, het woongenot van kustbewoners en de buurtbeleving draagt positief bij aan het sociale belang.

Toekomstwaarde

De mate van insluiting van vissers en recreanten binnen de Marine Protected Areas is de enige indicator van de toekomstwaarde die positief bijdraagt aan het sociale belang van de Noordzee. De andere indicatoren dragen negatief of niet bij aan het sociale belang, volgens deze methode.

Het sociale belang is in beeld gebracht door 20 indicatoren (zie tabel 8.1).

Tabel 8.1 **Score van de indicatoren van sociaal belang van de Noordzee**

	Indicator	Score
Sociaal Kapitaal	Verbondenheid van inwoners van kustgemeenten met de buurt	gemiddeld tot hoog
	Verbondenheid van inwoners van visserijgemeenten met de buurt	gemiddeld tot hoog
	Percentage kustgemeenten dat deelneemt aan opruimen van zwerfafval op stranden	9 van de 27 gemeenten (33%)
	Percentage vissersboten dat deelneemt aan opruimen zwerfvuil uit zee (36 kotters in 2009 van totaal 320 kotters)	36 van de 320
	Verdeling tussen overheid, wetenschap, milieugroepen, gebruikers die deelnemen aan overleg over de KRM	ongelijk
	Verhouding tussen aantal gebruikersgroepen en andere groepen aan overleg over de KRM	2/77 (ongelijk)
Gebruiks- waarde	Percentage stranden toegankelijk voor invaliden	25 van de 27
	Percentage visserijgebieden op Ned. Continentaal Plat toegankelijk voor visserij	zeer hoog (99%)
	Gemiddelde woz-waarde van woningen in kustgemeenten (ten opzichte van gemiddelde woz-waarde van woningen in heel Nederland)	20% hoger
Belevings- waarde	Waardering aantasting ruimtelijkheid Noordzee	negatief (gem. -1)
	Aantal stranden met Blauwe Vlag	45 stranden van 25 van de 27 gemeenten
	Woongenot van kustbewoners	>84% (zeer) tevreden
	Buurtbeleving van kustbewoners	>86% (zeer) tevreden
	Ontwikkeling aantal bezoekers van maritieme musea	matige afname

Tabel 8.1		Score van de indicatoren van sociaal belang van de Noordzee (vervolg)
	Indicator	Score
Toekomst- waarde	Insluiting van vissers en recreanten binnen Marine Protected Area's	97% (zeer hoog)
	Aantal vissersschepen met Marine Stewardship Council keurmerk	66 van de 590
	Aantal visserijen bezig met MSC certificeringstraject	4
	Aantal bedrijven (winkels, restaurants, visbewerkers en dergelijke) met MSC Chain of Custody keurmerk	150
	Verhouding traditionele en milieuvriendelijke vistechnieken (optimum 0% - 100%)	3,5/1 (78% / 22%)
	Aantal kustgemeenten met Quality Coast award	6 van de 27 gem. (22%)

8.4 Discussiepunten

Methodiek

De middeling van de indicatoren draagt een risico met zich mee. Vanwege de vervlechting van waarden binnen het sociaal belang kan een middeling van de scores bij een volgende meting verhullen dat de waarde van enkele indicatoren vermindert, bijvoorbeeld de toegankelijkheid of de sociale cohesie, terwijl bijvoorbeeld de zwemwaterkwaliteit en daarmee het aantal Blauwe Vlag stranden toeneemt, waardoor de score toch gelijk blijft.

Deels overlappende belangen duiden er enerzijds op dat sociale, culturele, economische en ecologische belangen vaak vervlochten zijn en alleen analytisch uit elkaar te trekken zijn. Schone en veilige stranden dienen een sociaal belang. Maar het is ook een ecologisch belang, immers minder vervuiling komt ten goede aan het ecosysteem. Tevens zijn schone en veilige stranden een economisch belang omdat de kust hierdoor aantrekkelijker wordt voor toerisme en recreatie, waardoor er meer omzet ontstaat voor ondernemers en diensgevolge ook meer werkgelegenheid (een sociaaleconomisch belang) in die gebieden. Anderzijds kunnen de belangen voor gebruikersgroepen overlappen en dus niet per se conflicteren.

Inhoud

Er zijn natuurlijk echter wel ook conflicterende belangen. Een hot issue zal ongetwijfeld in de nabije toekomst worden de kwestie van uitsluiting van bepaalde gebruikersgroepen in de beschermde gebieden (MPA's) in de Noordzee. De instelling van MPA's zal het Noordzee ecosysteem naar verwachting verbeteren, maar daarmee de toegankelijkheid van de Noordzee voor recreanten en de visserij beperken. De verduurzamingtrajecten die vissers meestal collectief gestart zijn, duiden op het besef van de vissector dat ecologische belangen in hun bedrijfsvoering geïncorporeerd dienen te worden. Dit lijkt dan vooral een economisch belang te dienen, maar als de visserij blijft bestaan blijven er bedrijvigheden rond de visserij te beleven voor bijvoorbeeld recreanten en wordt de belevingswaarde minder aangetast dan wanneer de visserij (deels) zou verdwijnen. Mochten vissers met bepaalde technieken toch nog een bepaalde mate van toegang hebben tot MPA's, zullen de gevolgen voor de sociale cohesie ook beperkt blijven. De visserij lijkt qua werkgelegenheid maar ook als culturele identiteit een beïnvloedend aspect te zijn van de sociale cohesie in vissersdorpen (Salz et al., 2008).

Naast de overlappende belangen is er dus ook een spanningsveld tussen sociale, economische en ecologische belangen wanneer vanuit het sociaal belang perspectief de sociale gebruikswaarde, de sociale belevingswaarde en sociale toekomstwaarde aangetast worden. Met name met betrekking tot toegankelijkheid, aantasting ruimtelijkheid en uitsluiting van groepen. Dit zou tot gevolg kunnen hebben dat ook het sociaal kapitaal afneemt omdat wederzijds vertrouwen gaat afkalven en dit kan gevolgen hebben voor de bereidheid tot participatie in overleg trajecten van sommige groepen en kan eventueel leiden tot protestacties en dergelijke.

Literatuur en websites

Adger, W. N., 'Social Capital, Collective Action and Adaptation to Climate Change.' In: *Economic Geography*, 79 (4), pp. 387-404, 2003.

Berends, H., E. den Belder, N. Dankers en M.J. Schelhaas, *Een multidisciplinaire benadering van de gebruikswaarde van natuur*. Werkdocument 2000/17. Natuurplanbureau, Wageningen, 2000.

Buijs, A.E., *Ontwerp monitoring belevingswaarde*. 2004.

CBS, *Vakantie van Nederlanders 2009*. Den Haag/Heerlen, 2010.

Folke, C., T. Hahn, P. Olsson en J. Norberg, 'Adaptive Governance of Social-Ecological Systems.' In: *Annual Review of Environment and Resources* 30, pp. 441-73, 2005.

Franke, S., *Measurement of Social Capital*. Reference document for public policy research, development and evaluation, Canada, 2005.

Gemeente Zandvoort, *Volle kracht vooruit*. Conceptnota vrijwillige inzet 2010-2013, Zandvoort, 2009.

Ginkel, R. van, 'The ways of fishers: Cultural dimensions of a maritime occupation.' In: *Paper for the ESSFiN meeting on inshore fisheries management*. Amsterdam. 1998.

Graauw, C. de en M. van Putten, *Gebiedsanalyse 2008 naar perspectief 2010. Deelgemeente Hoek van Holland*. Sport en Recreatie, Gemeente Rotterdam, 2009.

Grafton, R.Q. en S. Knowles, *Social Capital and national environmental performance: a cross-sectional analysis*. Australian National University, Canberra, Australia, 2003.

Hart, J. de (red.), *Zekere Banden, sociale cohesie, leefbaarheid en veiligheid*. SCP, Den Haag, 2002.

Hoefnagel, E. en M.J. Smits, *De Nederlandse Vissersvrouw*. LEI, Den Haag, 2000.

Hoefnagel, E., L. Visser en B. de Vos, *Drijfveren van vissers en duurzaam visserijbeheer, een verkenning*, LEI Wageningen UR, Den Haag, 2004.

Hoenderkamp, K., J.J. Thijs en E. Tuunter, *De Rijkswateren en de recreatievaart. De rol van Rijkswaterstaat bij de recreatievaart*. Stichting Recreatie, Den Haag, 2008.

Hooimeijer, P., H. Kroon en J. Luttkik, *Kwaliteit in meervoud. Conceptualisering en operationalisering van ruimtelijke kwaliteit voor meervoudig ruimtegebruik*. Habiforum, Expertisenetwerk Meervoudig Ruimtegebruik, 2001.

Keijser X. en R. van der Veeren, *Economische analyse van het gebruik van de Noordzee*. RWS, Lelystad, 2009.

Ministerie van LNV, *Toespraak van de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit*. Inluiden start van het Europese Visserij Fonds, 4 maart 2008.

Ministerie van VROM, *Ruimte voor ontwikkeling*. Nota Ruimte, Den Haag, 2005.

Ministerie V&W, *Gebruiksfuncties van de Noordzee*. 1999.

Ministeries van V&W, VROM en LNV, *Beleidsnota Noordzee 2009-2015*. Den Haag, 2009.

Oostenbrugge, J.A.E., H. Bartelings en F.C.Buisman, *Verspreidingskaarten voor de Noordzeevervisserij. Methodiek en toepassing Natura 2000-gebieden*. LEI, onderdeel van Wageningen UR, Den Haag, 2010.

OWN, *Behandeling concept-Beheerplan Rijkswateren*. Rapport, Den Haag, 8 oktober 2008.

Pretty, J., 'Social Capital and the Collective Management of Resources.'
In: *Science* 302, pp. 1912-1914, 2003.

Pretty, J. en H. Ward (2001), 'Social Capital and the Environment.' In: *World Development* 29 (2), pp. 209-227, 2001.

Provincie Zeeland, Persbericht nr. 631, 27 mei 2010.

Raad voor Verkeer en Waterstaat, *Investeren in de Noordzee*. Den Haag, 2005.

RIVM, *Nationaal Kompas Volksgezondheid*. Versie 3.22. Bilthoven, 24 juni 2010.

Royal Haskoning en Rebel Groep, *Verkenning van economische en ruimtelijke ontwikkelingen op de Noordzee*. 2008.

Salz, P., E. Hoefnagel, M. Bavinck et al., *Maatschappelijke gevolgen van de achteruitgang in de visserij*. LEI, Wageningen UR, Den Haag, 2008.

Smit, A., *Sociale Staat van Zeeland*. Provinciaal rapport 2009, Middelburg, 2009.

Stichting Recreatie, *Pre-verkenning waterrecreatie. Inventarisatie van beschikbare kennis*. Den Haag, 2008.

Taal, C., H. Bartelings, R. Beukers, A.J. Klok en W.J. Strietman, *Visserij in Cijfers 2009*. LEI, onderdeel van Wageningen UR, Den Haag, 2010.

Vermeij, L. en G. Mollenhorst, *Overgebleven dorpsleven, Sociaal kapitaal op het hedendaagse platteland*, SCP, Den Haag, 2008.

Vreke, J., N.Y. van der Wulp, J.L.M. Donders, C.M. Goossen, S. de Vries, T.A. de Boer en R.J.H.G. Henkens, *Recreatief gebruik van water*. Werkdocument 123, Achtergronddocument bij Natuurbalans 2008. WOt Natuur & Milieu, Wageningen, 2008.

Vries, S. de, T.A. de Boer, C.M. Goossen en N.Y. van der Wulp, *De beleving van grote wateren. De invloed van een aantal 'man-made' elementen onderzocht*. WOt-rapport 64. Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, Wageningen, 98 blz.; 2 fig.; 17 tab. (exclusief in bijlagen); 41 ref.; 2 bijl. + 1 CD 2008.

Walker, A.N., W.J. Strietman en H. van Oostenbrugge, *Analysis of the cost of avoiding degradation of the Dutch North Sea Environment*, LEI, onderdeel van Wageningen UR, 2010 (concept).

Witteveen en Bos, *Study of Social Analysis methods for the Marine Strategy Frameworks Directive (MSFD)*, Rotterdam, 2009.

Websites

- www.ameland.nl
- www.blauwevlag.nl
- <http://nl.wikipedia.org/wiki>
- www.cbs.nl
- www.compendiumvoordeleefomgeving.nl
- www.cos.nl/sigt/handleiding.html
- www.cos.rotterdam.nl
- www.duikdenoordzeeschoon.nl
- www.ecomare.nl
- www.hsa.nl
- www.kustenzee.nl
- www.kustgids.nl
- www.msc.org
- www.nederlandsekitesurfvereniging.nl
- www.pvis.nl
- www.qualitycoast.nl
- www.sportvisserijnederland.nl
- www.vrom.nl/notaruimteonline
- www.youtube.com VARA, Vroege Vogels augustus 2009
- www.zorgatlas.nl
- www.zwervendlangszee.nl

Het LEI ontwikkelt voor overheden en bedrijfsleven economische kennis op het gebied van voedsel, landbouw en groene ruimte. Met onafhankelijk onderzoek biedt het zijn afnemers houvast voor maatschappelijk en strategisch verantwoorde beleidskeuzes.

Het LEI is een onderdeel van Wageningen UR (University & Research centre). Daarbinnen vormt het samen met het Departement Maatschappijwetenschappen van Wageningen University en het Wageningen UR Centre for Development Innovation de Social Sciences Group.

Meer informatie: www.lei.wur.nl

